

HÖGSKOLAN
TROLLHÄTTAN • UDDEVALLA

Programmet i Hälsopromotion

Folkhögskoledeltagares upplevelser av vad som påverkar deras lärande

Pedagogik 41 – 60p
C-Uppsats 10p
Författare: Anette Abrahamsson
Handledare: Lena Nilsson
Vt 2002

Engelsk titel: Folk high-school participators experience of what affects their learning.
Svensk titel: Folkhögskoledeltagares upplevelse av vad som påverkar deras lärande.
Författare: Anette Abrahamsson
Typ av arbete: C-uppsats
Program: Programmet i hälsopromotion
Institution: Högskolan Trollhättan/Uddevalla, Institutionen för arbete, ekonomi och hälsa
Tryckår: 2002
Handledare: Lena Nilsson

SAMMANFATTNING

Lärandet är en del av varje människas liv som sker överallt under hela livet. Genom lärandet kan människan finna inspiration och mening i sitt liv. För att må bra är det viktigt att kunna förstå och hantera sin tillvaro och det kan ske när kunskapen integreras i människan och förenas med tidigare kunskap. Det leder till att tillvaron kan ses utifrån ett nytt perspektiv och därmed förändras och utvecklas förståelsen. Lärandet inspirerar ofta till mer lärande som har betydelse för hur vi kan ta till oss all den information som finns i samhället. Det snabba informationsflödet som vi har i samhället idag ställer höga krav på lärandet. Vi får lära oss att sortera bland informationen och det kräver reflekterande, flexibla människor som vet vad de söker.

Undersökningen är utförd på en folkhögskola och utgår från deltagarnas (elevernas) upplevelser kring lärandet. Syftet med undersökningen är att ta reda på vilka faktorer som har betydelse för deltagarnas lärande. Det är en kvalitativ undersökning där både enkäter och fokusgruppsintervjuer har användts. Folkhögskolan använder ett temainriktat arbetssätt som medför att kunskap sätts i ett verklighetsbaserat sammanhang. Teori och praktik sammanförs genom bland annat projektarbeten, studiebesök och diskussioner. Skolan utgår från att deltagarna ska ha inflytande i undervisningen och egenansvar kring det egna lärandet. Detta sätt att arbeta har många av deltagarna funnit inspirerande och positivt. Deltagarna menar att när de själva får vara delaktiga i lärandet och kunskapen knyts kring ett tema skapas det förståelse för både kunskapen och dem själva. Detta arbetssätt skapar intresse och inspiration till att lära sig mer kring ämnet men det som var väsentligt var att kunskapen eller upplevelsen på något sätt påverkade dem och att det gavs möjlighet till reflektion och bearbetning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
2. BAKGRUND	1
2.1 Lärandets betydelse för samhället	2
2.1.1 Det livslånga och livsvida lärandet	2
2.2 Folkbildning	3
2.3 Folkhögskolor	4
3. PROBLEMFÖRMULERING	5
4. SYFTE	6
5. METOD	6
5.1 Kvalitativ forskning	6
5.2 Metodval	7
5.3 Urvalsförfarande	8
5.4 Enkäten	8
5.5 Gruppintervjuerna	9
5.6 Etiska överväganden	10
5.7 Metodkritik	10
6. TEORIER KRING LÄRANDET	11
6.1 Lärande som begrepp	11
6.2 Kunskapssyn	12
6.3 Inläringens kognitiva strukturer	12
6.4 Lärprocessen	13
6.5 Varför vi lär på olika sätt	13
6.5.1 Primär- och sekundär socialisation	14
6.5.2 Ytinriktning och djupinriktning	14
6.5.3 Inlärningsstilar	15
6.6 Förutsättningar för lärandet	15
6.6.1 Intresse	16
6.6.2 Motivation	16
6.6.3 Tid för eftertanke	16
6.6.4 Stärka självförtroendet	17
6.7 Lärarens roll	17
6.8 Elevinflytande	17
6.9 Socialt samspel	18
6.9.1 Kommunikation	18
6.10 Undervisning	19
6.10.1 Elevperspektivet.....	19
6.10.2 Samspelet mellan teori och praktik	20
6.11 Arbetsformer	20
6.11.1 Samarbetsinläring.....	20

6.11.2 Resultat och Uppgiftbaserat lärande	21
6.11.3 Integrerat arbetssätt	21
7. RESULTAT	22
7.1 Beskrivning av Folkhögskolan	22
7.1.1 Skillnader och likheter mellan utbildningarna	22
7.1.2 Mottagandet av undersökningen	23
7.2 Beskrivningar av betydande inre faktorer	24
7.2.1 Intresse och motivation	24
7.2.2 Öppen positiv inställning	25
7.2.3 Våga förändra	26
7.2.4 Må bra	27
7.3 Yttre faktorer	27
7.3.1 Social gemenskap – Lära i samspel med andra	27
7.3.2 Lärarnas betydelse	28
7.3.3 Sociala klimatet	29
7.3.4 Skolans miljö	30
7.3.5 Lära genom andra informationskällor	30
7.4 Arbetsformer	30
7.4.1 Temainriktat arbetssätt	30
7.4.2 Samspelet mellan teori och praktik	31
7.4.3 Projektarbeten	32
7.4.4 Diskussion	33
7.4.5 Deltagarinflytande	33
7.4.6 Använda sinnen	34
7.4.7 Repetition	34
7.5 Slutlig kommentar	34
8. DISKUSSION	34
8.1 Kunskapssyn	35
8.2 Varför vi lär	36
8.2.1 Upplevelsen	36
8.2.2 Öppen inställning	37
8.2.3 Viljan att lära	37
8.2.4 Reflektion	37
8.2.5 Kunskapen som meningsfull	38
8.3 Samspelet med andra	38
8.3.1 Att lära av andra	39
8.3.2 Lärarens roll	39
8.4 Deltagarinflytande	40
8.5 Den yttre miljöns påverkan	40
8.6 Temainriktat arbetssätt	41
8.7 Projektarbete	42
8.8 Avslutande kommentar	42
REFERENSLISTA	43

BILAGA 1 Enkätfrågor

BILAGA 2 Frågeområden inför gruppintervju

1. INLEDNING

Denna uppsats handlar om det allmänna lärandet som är en grundläggande del i varje människas liv. Det är en individuell process som pågår inom varje människa från det att vi föds tills att vi dör. Lärandet sker överallt och är ständigt närvarande både i vardagen, arbetet samt i mer organiserade studieformer som skolan. Larsson (i SOU 1997:158) anser att det inte går att isolera lärandet till enbart den platsen vi för närvarande befinner oss i, utan lärandet sker växelvis mellan det vi har upplevt och det vi upplever i stunden. Det som lärs i skolan påverkar vår vardag och tvärtom. Säljö (2000) menar att lärandet är en aspekt av all mänsklig verksamhet som pågår i varje samtal, handling och händelse. Lärandet kan inte på något enkelt sätt enbart kopplas till bestämda arrangemang så som skola eller undervisning. Den historiska föreställning, om att all undervisning sker i skolorna, håller på att förändras i vårt samhälle och den bild som håller på att växa fram är att lärandet pågår i hela vår komplexa livsvärld. Denna övergripande utgångspunkt som det allmänna lärandet handlar om är grunden för undersökningen. Vad jag vill belysa i denna studie är de faktorer som påverkar människors lärande ur ett vidare perspektiv, samt vilka faktorer som gör att kunskapen stannar kvar. Jag är intresserad av vilka inre och yttre faktorer samt vilka arbetsätt eller metoder som har betydelse för lärandet. Med den yttre miljön syftar jag både på den rumsliga och den sociala omgivningen medan den inre miljön handlar om de egenskaper och inställningar som ligger till grund för lärande.

För att göra undersökningen hanterbar valde jag folkhögskolan som arena, där jag kan nå människor som medvetet valt att lära sig saker som inspirerar deras allmänna lärande. Det som har fångat mitt intresse och gjort folkhögskolan intressant är framför allt deras bildningstradition/tanke, där det finns en närhet till lärandet. Det är inte alla folkhögskolor som har haft eller har kvar denna tradition men vissa skolor har behållit traditionen levande. Folkhögskolan där undersökningen gjorts är en av dessa. Det temabaserade arbetsättet som en del folkhögskolor arbetar utifrån är av intresse för att ämnen knyts samman kring ett tema och det är lättare att se ett sammanhang i det som ska läras. I det temainriktade arbetsättet används både teoretiska och praktiska metoder som sammanvävs kring ett tema. Elevens delaktighet i undervisningen är en annan utgångspunkt många folkhögskolor utgår från. Delaktigheten speglades på den undersökta folkhögskolan bland annat genom att en lärare ansåg att eleverna som går på skolan inte är elever utan deltagare, därför att de är med och påverkar utbildningens innehåll samt att de medverkar till deras egna lärande. Därför har jag valt att kalla de som går på skolan för deltagare.

Eftersom undersökningen har skett på en begränsad arena, kommer en del i uppsatsen att kretsa kring lärandet i skolan och detta speglades även i deltagarnas svar. Ambitionen har varit att fånga deltagarnas lärande både i deras vardag samt på skolan. Informationen och frågeställningarna till deltagarna har utgått från att de lär sig både på skolan och i det vardagliga livet. De blev uppmanade att skriva eller diskutera utifrån hela sin livssituation men eftersom stora delar av deras livssituation kretsar kring skolans värld kretsade svaren mycket kring skolan.

2. BAKGRUND

I bakgrunden belyser jag samhällets och arbetslivets syn på kunskap och lärande samt några orsaker till varför det har skett en förändring kring detta. För att skapa en förståelse för hur diskussionerna förs i politiken, har jag lyft fram det livslånga och

livsvida lärandet som utmynnar i att samhället strävar efter att ha en välutbildad befolkning som utvecklas och lär hela livet. Därför belyser jag regeringens satsning på kunskapslyftet där folkhögskolan fyller en funktion och för att få en bild av vad folkhögskolan innefattar har jag belyst folkbildningen kort samt beskrivit hur folkhögskolan har formats till vad den är i dag.

2.1 Lärandets betydelse för samhället

Vi håller successivt på att förändra vår syn på lärandet. En orsak är det allt snabbare informationsflödet som kommer till oss via massmedia och den allt mer bokligt producerade kunskapen, samt Internets intåg i vår vardag. Detta ställer krav på vårt sätt att hantera denna information. För många kan det vara svårt att urskilja vad som är viktigt och relevant, därför är det viktigt att lära sig sortera bland all den information som kommer till oss. Detta speglas i arbetslivet där det krävs allt fler och gedignare utbildningar för att få ett arbete. Personalen erbjuds vidareutbildning inom företagen och vissa krav ställs kring uppdatering av kunskap. Redan idag kräver arbetslivet välutbildade, kompetenta, flexibla och kreativa individer med god självinsikt, men framtiden kommer troligtvis att kräva mer av dessa kvalifikationer, menar Boström (1998). Informationsamhället ställer stora krav på vårt sätt att vara och därmed också på vårt sätt att lära. Eftersom informationen och kunskapen förändras så fort handlar det om att se kunskap som färskvara, skriver Hård af Segerstad m.fl. (1996). Den kunskap som var aktuell för några år sedan är oftast inte aktuell i dag. Därför fyller inte det gamla sättet att lära in, där kunskap togs in för att bevaras, så stor funktion i dag. Det som är viktigt idag är att lära sig reflektera över vad som är relevant och viktigt att ha med sig som grund, samt på vilket sätt som det egna lärandet sker. Det handlar om att under hela livet ständigt förnya och uppdatera kunskaper, färdigheter och attityder och framför allt att lära sig att lära. Därför finns det ingen utbildning i dag som kan erbjuda kunskaper som räcker hela livet ut.

2.1.1 Det livslånga och livsvida lärandet

Att se lärandet ur ett livslångt eller livsvitt perspektiv blir allt vanligare. Skolverket (1999) anser att det livslånga och livsvida lärandet i hög grad är en angelägenhet för utbildningspolitiken, arbetsmarknadspolitiken och arbetsplatsen samt det civila samhället. Samhället ska skapa möjligheter och förutsättningar för att individen ska kunna uppnå ett livslångt och livsvitt lärande. Detta ska ske genom fungerande kommunikation och samordning mellan olika myndigheter, samt att individen tillskrivs mer ansvar för sitt egna lärande. De menar att ett förverkligande av det livsvida och livslånga lärande är beroende av individens motivation och förmåga att söka upp och tillgodogöra sig möjligheterna i lärandelandskapet. För Skolverket handlar det om en helhetssyn på utbildning och lärande som innebär att lärandet sker i flera olika miljöer som de definierar som formella, icke-formella och informella miljöer. Den formella dimensionen handlar om den organiserade utbildningen i samhället så som barnomsorg, grundskola, gymnasieskola, högskola och vuxenutbildning. Den icke formella dimensionen handlar om andra organiserade utbildningar som tillgodoser människors utbildningsbehov, så som kursverksamhet eller studiecirkel. Den informella dimensionen handlar om det lärandet som sker på mer eller mindre oplanerade sätt i vardagen. Grundskolan ska ge eleverna de grundläggande färdigheter som skapar förutsättningar för fortsatt lärande, medan gymnasiet ska ge de färdigheter som krävs för ett arbete eller för fortsatt studier.

Ungdomarna förväntas att gå fler år i skolan sedan regeringen beslutade om att all gymnasieutbildning skulle bli treårig. De vuxna som inte uppfyller dessa krav förväntas komplettera sina studier, framför allt när de blir arbetslösa.

Sverige strävar efter att ha en välutbildad befolkning som är konkurrenskraftig i det allt mer globala samhället som vi går mot. Att bli ett "learning society" som innebär att människor ska få tillgång till kvalificerad utbildning i den högteknologiska framtid som vi går till mötes, var en orsak till att regeringen 1997, lade fram förslag och tog vissa beslut om att satsa på att höja svenska folkets allmänna kompetens (Säljö 2000). Motiveringen till att regeringen anser att det är viktigt att satsa på utbildningspolitiken är:

Utbildningspolitiken är av en central betydelse för ansträngningarna att stärka tillväxten, öka sysselsättningen, minska klyftorna i samhället och trygga välfärden. Det är viktigt att tillförsäkra alla ungdomar möjligheter till en god utbildning som lägger grunden för ett livslångt lärande. Det är också viktigt att ge vuxna, och främst dem som har en låg utbildningsnivå, chansen att förbättra sina grundläggande kunskaper och få tillgång till ny kunskap för att ge dem bättre möjligheter på arbetsmarknaden. Samhällets förändring och inte minst arbetslivets förnyelse ställer nya och högre krav på oss alla som samhällsmedborgare. Det som traditionellt har betraktats som medborgarkunskap, delaktighet och inflytande är i dag lika viktigt även i arbetslivet. Alla medborgare behöver ges goda förutsättningar för en hög livskvalitet som innebär personlig utveckling och möjligheter att påverka samhällsutvecklingen. (Regeringens proposition 1997/98:115. S. 32, 33)

Kunskapslyftet var ett av dessa beslut som togs för att satsa på vuxenutbildningen. Det var en satsning som skulle vara i fem år och som i första hand riktade sig till vuxna arbetslösa som ville få en treårig gymnasiekompetens. Kommunerna fick det huvudsakliga ansvaret att erbjuda denna gymnasiala kompetens. Regeringen framhöll betydelsen av att utnyttja studieförbunden och folkhögskolornas erfarenheter och kunskaper utöver den kommunala komvuxorganisationen. Regeringen ville inte enbart satsa på den grundläggande behörigheten, utan ansåg att en satsning på kultur och bildning var viktig för ett demokratiskt och solidariskt samhälle som människor aktivt ska kunna delta i. Folkbildningen med sin breda verksamhet spelade en stor roll för att kunna förverkliga dessa kulturella mål (Regeringens proposition 1997/98:115).

2.2 Folkbildning

Folkbildningen är en nordisk företeelse där den gemensamma institutionen är folkhögskolan. En tidig folkbildningstänkare var Ellen Key som ansåg att det var viktigt att utgå från sig själv och sina egna förmågor och därifrån fortsätta av egen drivkraft. Hon ansåg att människan var begåvad med skilda själsförmögenheter som innefattade tanke-, känslö- och viljeförmåga. För henne hörde bildningen ihop med hur man kunde förena eller integrera dessa tre förmågor till en helhet i medvetandet, som ledde till känsla, fantasi och skapande. Detta kunde ske genom dialogen som hon såg som pedagogikens främsta form (Gustavsson 1992). Bildningstanken har mer uttalat funnits med i folkhögskolans tradition, men har nu börjat aktualiseras i

hela samhället, genom den förändring som håller på att ske i vårt sätt att se på lärande. Bildning är inte en entydig begreppsbildning, utan har tolkats på olika sätt och har betytt olika saker genom tiderna. Den bildningstanke som jag kommer att presentera är utifrån Gustavssons perspektiv. Han har en bakgrund i folkbildningens tradition och därför anser jag att den är mest lämplig i denna uppsats. Bildning innebär enligt Gustavsson (1996) att ny kunskap införlivas med vår personlighet och livsvärld som förändrar perspektivet på tillvaron. Vi utgår från vår trygga och bekanta livsvärld, som vi införskaffat oss under livet, för att söka ny kunskap i det okända och främmande. Det främmande får inte vara helt okänt för vi försöker att på olika sätt passa in och tolka den nya kunskapen med den gamla och välkända kunskapen. Här integreras den nya kunskapen med den gamla och ett nytt sätt att se på tillvaron har skapats, kanske inte allt för långt från det gamla sättet att se på tillvaron. Gadamer (i Gustavsson 1996) menar att detta är ett naturligt sätt att lära sig saker på. *Att söka sitt eget i det främmande, att bli hemma i det, är andens grundläggande rörelse vars existens bara är att återvända till sig själv från det som är annorlunda (s. 49).*

2.3 Folkhögskolor

Idégivaren till folkhögskolan var en dansk präst vid namn Grundtvig. Han ansåg att den traditionella utbildningen dominerades av den bokliga, latinska kunskapen som saknade förankring med det danska folkets livsvillkor. Han kunde inte acceptera detta med sin livsinställning, utan byggde istället upp grunden för folkhögskolan. Hans grundtanke var livsupplysning som skulle ske mellan folket och den lärdom som fanns vid universiteten. Hans budskap var till stor del andliga eftersom han var präst och detta hade vi i Sverige svårt att ta till oss. Vissa folkhögskolor tog till sig delar av Grundtvigs tankar men det som präglade de flesta folkhögskolor var förståndets bildning som innebar mer bokliga studier och en högre grad av självverksamhet. Den bildningstanke som kom att bli mest betydande för Sverige, hämtades från de bildningsidéer som skapades i Europa mellan 1760-1820 av tänkare som Rousseau, Kant, Humboldt och Hegel (Gustavsson 1992). Ett program som kom att bli betydande var Humboldts tankar där undervisning skulle syfta till frihet. Läraren skulle handleda eleven till att utveckla sitt eget omdöme på ett kritiskt sätt. Han menade att det var individen som bildade eller formade sig och vetenskapen var den värld av vetande i vilken eleven inträder i (Särtryck ur: SOU 1992:94).

Folkhögskolorna har en folkbildningstradition som har funnits i Sverige sedan mitten av 1800-talet. Från början var folkhögskolan en bondeskola för böndernas välbärgade barn, men i början av 1900-talet och framåt fick även torpare, statare, hantverkare och industriarbetare tillgång till undervisning. Det var en medborgerlig bildningsinriktning där praktiska kunskaper betonades. Det fanns en frihet och ett oberoende i undervisningen som lämnade plats för utvecklandet av nya tankar och idéer. Folkhögskolan stod utanför den lagstadgade skolformen som gjorde det möjligt för andra former av lärande och undervisning. Från 1920-talet har det funnits en debatt om vad folkhögskolan ska innehålla och vad för slags skola den ska vara. Åsikterna har gått isär och de har anpassat sin verksamhet utifrån olika återkommande utredningar, men bildningstanken har hela tiden funnits med, mer eller mindre betonad.

I 1977 års folkhögskolestadga betonas att folkhögskolorna ska främja den allmänna medborgerliga bildningen genom bland annat kommunikationsträning och att utbildningen ska utgå från den studerandes situation (Berndtsson 2000). Tema-, projekt- och problemorienterade studier provades av flera skolor. 1991 beslutades det att riksdag och regering ska lägga fast övergripande mål för att bevilja statsbidrag och att varje enskild folkhögskola skulle ansvara för formuleringen av sina folkbildningsmål (Gustavsson 1992). Det har utmynnat i att på många folkhögskolor idag kan gymnasieämnena kompletteras och vissa specialinriktade kurser har utvidgat utbudet. Den allmänna grunden som ändå finns kvar hos alla folkhögskolor idag är att de har en stor frihet att kunna utforma sin verksamhet utifrån skolans speciella inriktning. Friheten innebär att de har möjlighet att utforma och snabbt ändra på det kursutbud som varje skola besitter samt att de har lättare att ta till sig nya idéer och undervisningsmetoder långt innan den allmänna skolan finner dem intressanta. Flera folkhögskolor arbetar idag utifrån temastudier och med projektarbeten (Folkbildningsrådet 2000) och detta ger kursdeltagarna möjlighet att gå ut och undersöka det okända för att sedan komma tillbaka till sin kända sfär och införliva det i sin livsvärld, så som Gustavsson (1996) beskriver att bildningen sker.

3. PROBLEMFÖRMULERING

Lärandet har stor betydelse för människors utveckling och för deras tillfredsställelse i livet. Om människor ska kunna känna tillfredsställelse och må bra i sitt lärande, är känslan av att kunna förstå och hantera sin situation viktig. För att uppnå denna känsla och handla därefter, är det viktigt att kunskapen blir integrerad i individen. Om människor finner inspiration och mening i sitt liv, främjar det hälsan och därför är det viktigt att förstå vad det är för faktorer som påverkar ett positivt lärande. Att lära inspirerar ofta till mer lärande som kan ge förståelse och mening i tillvaron för många. Larsson (SOU 1997:158) menar att högre utbildning ger en bas för kulturella aktiviteter och användning av massmedia som i sin tur är fruktbart för lärandet. Det ger i allmänhet ett mer varierat arbete och bjuder på större utmaningar både kunskapsmässigt och handlingsmässigt. Kort utbildning ger sämre möjligheter att dra nytta av massmedia som kunskapskälla medan avsaknad av utbildning utesluter ofta människor från ett arbetsliv som innehåller goda villkor för lärandet. Detta talar för att skolan har en betydande roll för att upprätthålla folkbildningen.

I en specifik lärosituation uppfattar alla budskapet på olika sätt. Det är inte samma saker som dessa människor reflekterar över och senare kommer att komma ihåg. De tänker och lär utifrån sina egna erfarenheter, så det finns ett stort spektra av faktorer som påverkar människornas lärande. Jag vill undersöka vilka dessa faktorer är och om det går att finna några gemensamma faktorer som är mer frekventa än andra. Hur individuellt är lärandet och vid vilka tillfällen har elever upplevt att kunskapen har integrerats i dem själva? Vilka inre faktorer eller egenskaper hos den enskilde personen är av betydelse? Vilka faktorer i den fysiska och sociala miljön är av betydelse? Finns det vissa arbetssätt som deltagare upplever fungerar bättre än andra eller är det en kombination av flera arbetssätt? Det är några funderingar och frågeställningar som är intressanta att titta närmare på i den komplexa process som lärandet är.

På en folkhögskola som har både allmänna linjer, speciallinjer och andra kurser kan man finna människor som har många olika bakgrunder. En del är där för att

komplettera det som saknas sedan innan, medan några vill fortsätta sin utbildningsbana och andra vill inspireras och medvetet utvecklas som människor. På grund av att det är en brokiga skara av människor som går på en folkhögskola är deltagarperspektivet intressant. Det ger möjligheter att fånga ett större perspektiv av människors egna upplevelse av vad det är som gör att de lär sig.

4. SYFTE

Syftet är att undersöka folkhögskoledeltagares upplevelser av vad det är som påverkar deras lärande.

5. METOD

I metodavsnittet klargörs den kvalitativa forskningsansats som jag har valt. Därefter ges en beskrivning av de metoder som har använts i studien samt varför jag har valt just dessa metoder. Vilka mina kriterier är hur jag har gått till väga vid urvalet beskrivs. Utformningen och beskrivningen av undersökningen ligger under rubrikerna Enkät och Gruppintervjuerna. Detta ger en bild av forskningsansatsen och hur forskningsstudien är utformad.

5.1 Kvalitativ forskning

Denna studie har en kvalitativ ansats där avsikten är att öka förståelsen för varför människor lär på olika sätt och vad det är som påverkar deras lärande. Valet av metoder har gjorts för att få en djupare individuell, men också en mer generell förståelse av folkhögskoledeltagares upplevelse av lärandet. Det centrala är deltagarnas egna upplevelse och enligt Alvesson och Sköldberg (1994) är upplevelsen något aktivt, skapande som täcker en subjektiv helhetssituation som ger sammanhang och mening i människans liv. Backman (1998) skriver att vid en kvalitativ ansats utgår man från hur individen tolkar och formar sin verklighet, där begreppens innebörd (mening), kontext och process är betydande. Med detta avses att studerandet utgår från hur individer upplever, tolkar och strukturerar en omgivande verklighet i relation till sina tidigare kunskaper och erfarenheter. Detta sätt att söka en djupare förståelse av fenomenet faller under hermeneutiken, som enligt Patel och Davidsson (1991) handlar om att tolka och försöka förstå grundbetingelserna för den mänskliga existensen. Där är lärandet en av grundbetingelserna för att skapa sammanhang och mening. Det går att förstå andra människor genom att tolka hur mänskligt liv, existens kommer till uttryck i det vardagliga livet, genom det talade och skrivna språket samt i människors handlande och livsyttningar. Egidius (1986) skriver att den hermeneutiska forskningen är en ständigt pågående process, där en fördjupad inblick och insikt kring fenomenet ständigt pågår. Det sker en förändring av tolkningen och förståelsen allt eftersom forskaren blir mer insatt i det fenomenet. I och med att förståelsen förändras i takt med kunskapsprocessen kan det ses som en dialektisk rörelse mellan del och helhet. Denna rörelse betecknas som den hermeneutiska spiralen.

I en hermeneutisk ansats har forskarens subjektivitet och förförståelse betydelse, forskaren tolkar utifrån de erfarenheter och den förförståelse som finns. Enligt Egidius (1986) kan vi inte bortse från att forskarens värderingar och fördomar

påverkar tolkningen och den hermeneutiska spiralen gör att förförståelsen successivt förändras. Patel och Davidsson (1991) menar att framför allt i den hermeneutiska spiralen används subjektiviteten och förförståelsen för att kunna komma fram till en så fullständig förståelse som möjligt. Min förförståelse kan beskrivas som den syn på lärandet som presenterades i inledningen som innefattar ett livslångt lärande som pågår överallt i alla situationer. Den pedagogik som jag har läst i denna kurs kopplat till min erfarenhet kan också ses som min förförståelse av lärandet. Det är viktigt att vara medveten om att mina erfarenheter och mitt sätt att se på lärandet påverkar valet av teori och hur jag tolkar resultatet. Patel och Davidsson (1991) menar att förförståelsen, de tankar, intryck, känslor och den kunskap som forskaren besitter är en tillgång och inget hinder för att tolka och förstå forskningsobjektet.

Eftersom lärandet är ett komplext område har jag valt att successivt närma mig resultatet genom att allteftersom bygga på min förståelse och kunskap. Detta sker genom mitt metodval där enkäterna ger kunskap som jag senare bygger på genom gruppintervjuer, samt att teorin och resultatet successivt anpassas utifrån vad som kommer fram i de olika delarna. Detta sätt att lägga upp forskningsansatsen kallar Alvesson och Sköldberg (1994) för abduktion. De beskriver abduktion som en process där det först tolkade bör bestyrkas genom nya iakttagelser. Under denna process utvecklas (justeras och förfinas) både det empiriska och det teoretiska tillämpningsområdet successivt.

5.2 Metodval

Jag har valt att använda mig av både enkäter och gruppintervjuer. Enkäterna ger ett mer individuellt perspektiv som kan vara till fördel för att se de udda åsikterna samt om det finns några gemensamma och mer frekventa faktorer. Enligt Ejlertsson (1996) är en av enkätens begränsningar att följdfrågor inte går att ställa på de svar som kommer in. För att förhindra detta och få ett djupare perspektiv på lärandet valde jag att göra fokusgruppintervjuer i två olika klasser. För att en gruppintervju ska få betraktas som en fokusgruppintervju bör den uppfylla vissa kriterier. Wibeck (2000) har tagit upp en definition av fokusgrupper, där hon refererar till Morgan: *Fokusgrupper är en forskningsteknik där data samlas in genom gruppinteraktion runt ett ämne som bestämts av forskaren* (s. 23). Gruppintervjuerna i denna studien uppfyller dessa krav och därför kan de anses vara fokusgruppintervjuer. Det finns fördelar och nackdelar med gruppintervjuer och Wibeck (2000) menar att fokusgruppintervjuer kan ha sin fördel för att gruppen inspirerar varandra till att komma på fler dimensioner av fenomenet, det leder till en bredare skala av idéer. Nackdelen är att de udda åsikterna oftast inte kommer fram. Ejlertsson (1996) skriver att fördelen med en gruppintervju är att man kan utgå från frågeområden istället för givna frågor som i enkäten. Frågorna kan utvecklas efterhand som diskussionen fortskrider och det går att få ett mer ingående perspektiv på området. Därför har jag valt att utgå från frågeområden i min fokusgruppintervju. Wibeck (2000) skriver att bandspelare kan vara ett lämpligt hjälpmedel vid en fokusgruppintervju för att kunna redovisa vad respondenterna har sagt, samt fånga upp de nyanser som kommer fram under diskussionen. Jag övervägde om detta var ett lämpligt hjälpmedel men eftersom gruppintervjuerna endast var som komplement ansåg jag att en bandspelare kunde störa diskussionen för mycket och därför använde jag mig endast av egna noteringar och minnet. Wibeck (2000) skriver också att det kan vara en fördel att vara två vid gruppdiskussionerna där en agerar som notarie och den andre som

intervjuvare. Vid övervägande med en av lärarna kom vi fram till att två personer kunde störa gruppdiskussionen. Eftersom gruppintervjuerna enbart var en komplementär del ansåg jag att det var möjligt att en person kunde fånga de saker som var väsentliga för uppsatsen. För att få en heltäckande bild av lärandet har jag valt att kombinera dessa två metoder med varandra. Det finns många anledningar och fördelar med att komplettera en teknik med någon annan, menar Bryman (1997). En anledning till att flera olika metoder används är att det går att dra slutsatser och finna ledtrådar i ett visst tillvägagångssätt som kan följas upp och bearbetas med ett annat tillvägagångssätt.

5.3 Urvalsförfarande

I forskningsansatsen är vuxenlärandet av stor betydelse och det är grunden till att jag valde folkhögskolan som arena. Vid urvalet av folkhögskola var kriterierna att undervisningen bedrevs på ett varierat sätt där det bedrevs både praktisk och teoretisk undervisning samt att det fanns en medvetenhet om bildningstanken. Min förhoppning med dessa kriterier är att deltagarna har fått uppleva olika sätt att lära och har därmed en större referensram. Möjlighet till inkvartering på skolan och en yttre miljö som var tilltalande var andra delar jag tittade på, eftersom en del av undersökningen belyser den sociala och den yttre miljön.

I en diskussion med en före detta deltagare och från folkhögskolans broschyrer framkom det att skolan samt några kurser uppfyllde de kriterier som undersökningen krävde. Kontakt togs med två lärare som godkände undersökningen tillsammans med deltagarna i respektive klass. Tid och datum bestämdes för enkätundersökningen och för de två gruppintervjuerna.

Klasserna som valts för undersökningen är av olika karaktär men de kurser som valdes var de mest lämpliga utifrån studiens urvalskriterier. Deltagarna deltog frivilligt i både enkäten och gruppintervjuerna. I gruppintervjuerna skedde urvalet utifrån de som svarat i enkäten att de ville delta i en gruppintervju och resultatet blev fem frivilligt anmälda från varje klass. Jag ville ha 5-6 personer i varje grupp och det frivilliga urvalet föll inom detta. Svedberg (1997) menar att en liten grupp bör inte bestå av fler än sex personer för att alla ska kunna komma till tals och för att undvika för många relationer. I den allmänna linjen var det fyra män och en kvinna och i den yrkesinriktade linjen var det enbart kvinnor. Att urvalet skedde utifrån deltagarnas frivillighet kan ha haft betydelse för vilka svar som har framkommit. Det kan ha inneburit att endast de studiemotiverade eller de som tycker om att diskutera i grupp fick sin röst hörd. Det är viktigt att vara medveten om att det kanske endast har kommit fram vissa synpunkter när resultatet analyseras. Eftersom gruppintervjun var kompletterande till enkäten övervägde jag att det var värt det bortfallet för att få personer som var motiverade inför en diskussion och jag ansåg att de andras åsikter hade framkommit i enkäten. Att könsfördelningen inte var representativ i grupperna övervägdes och bedömdes som underordnat inför motivationen.

5.4 Enkäten

Enkätens (bilaga 1) utgångspunkt var att se både de mest förekommande svaren samt att se udda och mindre förekommande svar. Enkäten består av 4 frågor med öppna svarsalternativ där respondenterna har stor frihet att tolka frågorna och beskriva sina

upplevelser och åsikter kring vad som påverkar lärandet. Enkäten kan därmed betecknas ha en låg grad av strukturering som enligt Patel och Davidsson (1991) handlar om i vilken utsträckning frågorna är fria för intervjupersonen att tolka fritt utifrån sin egen inställning och erfarenhet.

Enkäterna utfördes på samma dag i två olika kurser i klassernas ordinarie klassrum på folkhögskolan, med tanke på att få vara i en känd miljö. Först presenterade jag kort mig själv, tanken bakom undersökningen och enkäten, samt informerade om hur deras anonymitet bevaras. Den informationen som jag gav, innefattade att undersökningen handlade om det allmänna lärandet och kort om vad bildningstanken innebär. Detta var med tanke på att de själva skulle utgå från hela sin livssituation och inte enbart från lärandet i skolan. Sedan lämnade jag ut enkäten och stannade kvar i klassrummet för eventuella frågor eller förtydligande. Detta sätt kallar Patel och Davidsson (1991) för ”enkät under ledning”.

När enkäterna var ifyllda sammanfattades och sammanställdes svaren endast övergripande för att få ett underlag till gruppintervjuerna. Eftersom de användes som komplement till enkäterna var det viktigt att ta fram vilka faktorer som var de mest förekommande, samt täcka upp de områden som var mindre förekommande i enkäterna. Det gjordes för att få en större och mer helhetligare bild av deltagarnas lärande. Det medförde att jag som intervjuare hade fått en viss förståelse av hur respondenterna i de båda klasserna uppfattade deras egna lärande och kunde därmed se till att de områden som var mindre förekommande diskuterades, samt att det blev en djupare diskussion av de områden som de ansåg som viktigast. För att få en så bra dialog som möjligt var det viktigt att kunna möta respondenterna, det är viktigt att intervjuaren talar gruppens språk, menar Wibeck (2000).

5.5 Gruppintervjuerna

Gruppintervjuernas utgångspunkt var att komplettera svaren i enkäten. Frågorna är utformade som frågeområden för att respondenterna ska få så stort svarsutrymme som möjligt och kan därför betraktas ha både en låg grad av standardisering och strukturering (se under enkät). Trost (1993) skriver att standardisering handlar om graden till vilken frågorna är desamma och situationen är densamma för alla tillfrågade. Standard innebär avsaknad av variation, allt är likadant för alla. Jag valde att göra grupper utifrån de klasser som fanns och inte blanda deltagare från två olika klasser med grund i att en grupp som har en någorlunda gemensam bakgrund har lättare att agera med varandra skriver Wibeck (2000). Fördelen med redan kända grupper är att de oftast har en öppnare och naturligare attityd och är vana att diskutera och framföra sina åsikter. Nackdelar kan vara att deltagarna lättare faller in i de vardagliga rollerna, där viss information som kan vara viktigt för sammanhanget utesluts. Detta kan till viss del förhindras genom att intervjuaren är medveten och uppmärksam på detta och initierar frågor vid dessa tillfällen.

Från början låg gruppintervjuerna på var sin dag för att underlätta bearbetningen av materialet. Eftersom jag endast använde egna noteringar och mitt minne så underlättade det att varje gruppintervju kunde behandlas var för sig. Några dagar innan gruppintervjun skulle ske ringde den ena läraren och meddelade att gruppintervjun inte kunde ske den bestämda dagen, utan ny tid bestämdes. Den enda tiden som fanns att tillgå var precis innan den andra gruppens intervju och därför

inföll det båda gruppintervjuerna på samma dag, efter varandra i två separata rum på folkhögskolan. Detta var till nackdel eftersom det kan vara svårt att hålla isär all information som framkom under de olika gruppintervjuerna. Vi började med att alla fick presentera sig själva och sedan presenterade jag min tanke med gruppintervjun som var att deltagarna i första hand skulle diskutera med varandra om sitt lärande. Min roll var att notera vad som kom fram samt styra eller lägga in frågor om det behövdes. Wibeck (2000) menar att intervjuarens roll ska minskas, men ges möjlighet att styra diskussionen, för att täcka in de områden som forskaren vill undersöka. En annan tanke med fokusgrupper är att alla ska komma till tals och kunna föra sin talan och här har jag som intervjuare en roll att fylla genom att fördela svarsutrymmet. I samband med detta presenterade jag frågeområdena (se bilaga 2) som visade på vad jag hade tänkt att täcka in med diskussionen och efter det initierade jag det första frågeområdet som var temabaserat lärande.

Min roll i de båda grupperna förblev inte densamma. Jag hade som ambition att styra gruppen så lite som möjlig med endast inlägg när de hamnade utanför frågeområdena samt endast fråga när det var något som var oklart eller om ett område inte var täckt. I den ena gruppen fanns det en benägenhet att diskutera medan i den andra gruppen styrde jag mer diskussionen. Det framkom att gruppernas sätt att arbeta skilde sig en del och detta kan ligga till grund för att diskussionerna blev olika. I den ena gruppen användes diskussioner mycket i undervisningen medan i den andre var det övervägande specialarbeten.

5.6 Etiska överväganden

Jag har valt att inte uppge folkhögskolans eller kursernas namn för det tillför ingenting till studien. Folkhögskolan hade ingen invändning mot att jag hade satt ut namnet men jag beslutade ändå att hålla det konfidentiellt för att inte utelämna någon deltagare. För att undvika detta har jag uteslutit vissa citat samt vissa känsliga delar ur svaren som jag har bedömt som utlämnande för respondenten.

5.7 Metodkritik

Enkäten lämnades direkt till respondenterna och samlades in på plats där närvaron var 32 av 35 deltagare sammanlagt i båda klasserna. Det var tre personer borta och då ställer jag mig frågan om dessa tre skulle haft någon inverkan på det resultatet som framgick? Och i så fall hur? Det var en del som inte svarade på första frågan i enkäten (Bilaga 1) eller så svarade de att de inte kom på någon händelse. Av 32 enkäter var det 9 deltagare sammanlagt i de båda klasserna som inte hade svarat på första frågan. En tanke med frågan var att föra in dem på olika händelser där de hade lärt sig något och att det skulle föra in dem på de faktorer som var viktiga för dem. Men för vissa respondenter blev det en motsatt effekt. Vad jag har kunnat se vid bearbetningen av resultatet, har de övriga svaren varit relevanta och i många fall utförliga så jag finner inte att detta har påverkat svaren nämnvärt i de andra frågorna.

Informationen som jag gav till respondenterna både vid enkäten och gruppintervjun kan ha påverkat de svar som jag fått men jag övervägde noga vad jag skulle säga för att inte påverka respondenterna så mycket. Beslutet blev att ge en kort övergripande grund för att de skulle förstå att jag ville ha svar som berörde hela deras livssituation. Jag ville också att de skulle tänka till kring vad det var som gjorde att kunskapen

stannade kvar och därför informerade jag kort om bildningstanken. Svaren kanske hade sett annorlunda ut om jag inte hade informerat om dessa saker men det är denna utgångspunkt som studien har och därför fann jag det relevanta att informera om detta även om det påverkade svaren.

Vid gruppintervjuerna valde jag att endast använda mig av egna noteringar och minnet för att inte störa diskussionen för mycket. Eftersom omständigheterna gjorde att intervjuerna hamnade på samma dag hade det kanske varit till fördel att använt bandspelare för att bättre kunna minnas vad som sades. Jag hävdar ändå att det gick att fånga de väsentliga delarna som respondenterna sade och att detta var tillräckligt för att få en komplettering och fördjupning av enkäterna.

6. TEORIER KRING LÄRANDET

Lärandet är en komplex företeelse som är svår att fånga i en definition och det finns många tankar och idéer kring lärandet samt olika teoretiska uppfattningar om vad som påverkar det. Jag kommer inte att beröra alla dessa teoretiska utgångspunkter, tankar och idéer för det skulle vara ett för stort och krävande arbete för denna uppsats. Det jag har utgått från är det holistiska perspektivet som beskrivs nedan under kunskapssyn. Nedan beskrivs lärandet som begrepp samt grunden till varför vi lär. Vilka de vanligaste förutsättningarna är samt den sociala gemenskapens betydelse för lärandet. Sedan redovisas även undervisningens betydelse och några arbetsformer som utgår från ett individ- och temaperspektiv.

6.1 Lärande som begrepp

Det finns ingen specifik enhetlig definition av vad lärandet innefattar, menar Alerby m.fl. (2000). Lärandet är ett mångfasetterat, komplext och svårdefinierat begrepp som innehåller flera dimensioner. Det kan vara till fördel att det inte finns några specifikt givna gränser för att kreativiteten kan då stimuleras och betydande resonemang kan föras. Men det kan också vara till nackdel för det kan vara svårt att fånga vad lärandet innefattar och därmed kan det bli svårdiskuterat, så en viss avgränsning kan vara till fördel.

Lärandet är en pågående process som är kontextbunden, menar Ellström (1996). Det kan både vara en medveten eller en omedveten process där individen får vidgade och förändrade perspektiv på tillvaron. Han har gett en definition av lärandet som lyder så här: *Med lärande avses relativt varaktiga förändringar av en individs kompetens och kunskaper som ett resultat av individens samspel med sin omgivning (s.67).*

Lärandet innefattar mycket som inte går att beskriva på grund av att individen lär på sitt unika sätt samt att det är beroende av dess situation och sammanhang menar Alerby m.fl. (2000). I lärandet kan två dimensioner betraktas där den ena är inläring och den andra är undervisning. Inläring kan ses som den kognitiva (tankemässiga) delen och undervisning inrymmer de situationer och sammanhang där saker lärs ut.

Larsson (SOU 1997:158) anser också att det inte går att beskriva en enskild människas lärande på något fullständigt sätt eftersom det är för komplext och svårfångat, vi kan endast resonera allmänt kring det. Vi lever i en upplevd, uppfattad värld som vi handlar i, denna värld kallar fenomenologerna livsvärld. Det är genom vårt medvetande och våra handlingar som vi har en relation med omvärlden.

Lärandet handlar om förändringar av denna livsvärld, det vill säga att vi tolkar något annorlunda eller handlar skickligare. Det livslånga lärandet blir, i detta perspektivet, en ständigt närvarande möjlighet, som inte bara sker i organiserad form utan var som helst.

6.2 Kunskapssyn

Synen på hur vi tillägnar oss kunskap och på vilket sätt vi lär har förändrats genom tiderna. Idag håller synen på att förändras från en kvantitativ syn till en mer kvalitativ syn på kunskap. I det kvantitativa eller atomistiska synsättet, sågs kunskapen som en produkt som kunde konsumeras, det var en mängd fakta som man samlade på sig, en ytkunskap (Hedin & Svensson 1997). Atomister ser ting, händelser, situationer och levande varelser som hopsatta små delar, vilka bevarar sin identitet var man än sätter in dem. Lärandet blir därmed ett hopplock av fakta där minnet ses som ett lager av upplevda och inlärd fragment av tillvaron som inte håller ihop. Människan blir en passiv mottagare av de impulser som omgivningen ger ut (Egidius 1999). Detta synsätt kan beskrivas utifrån något som kallas lednings- och överföringsmetaforen där en avsändare (läraren) överför information till en mottagare (elev) som tar in kunskapen och lagrar den så som den gavs ut (reflektionen över mottagarens förmåga att ta till sig kunskapen finns inte med). När kunskapen väl har lagrats finns den tillgänglig att ta fram och använda närhelst situationen och mottagaren vill det. Våra klassrum avspeglar detta synsätt, med bänkar som är riktade framåt mot tavlan och katedern där läraren lär ut kunskap. Detta synsätt, är en alltför förenklad och teknifierad syn på hur människor samspelar och lär av varandra, anser Säljö (2000).

I det kvalitativa eller holistiska synsättet ses kunskapen som en del i en process som individen själv är delaktig i. Det innebär att den som lär skapar kunskap genom att integrera ny information med tidigare kunskaper och erfarenheter. Människan blir här en aktiv individ som samspelar med sin omgivning, där möjlighet till ömsesidig påverkan och agerande finns. Lärandet ligger här på ett djupare plan där det viktigaste är att individen förstår kunskapen (Hedin & Svensson 1997). På vilket sätt individen kommer att förstå kunskapen beror på vilka förkunskaper och uppfattningar individen besitter, samt hur kunskapen kan sättas in i sitt sammanhang. Finner individen kunskapen meningsfull, hanterbar och begriplig är det lättare att ta till sig den och göra den till sin egen. Eftersom det är individen som står i centrum, blir metoderna mindre viktiga. Det som blir viktigt är att hitta det egna sättet att lära som är unikt för enbart den individen. Det handlar också om den påverkan som sker från vår omgivning, det kan vara den yttre fysiska miljön, kulturella och sociala sammanhang, samt olika kontexter (Hård af Segerstad m.fl.1996).

6.3 Inläringens kognitiva strukturer

Inläring handlar om de kognitiva (tankemässiga) strukturerna och aktiviteterna som kan vara att analysera, jämföra och organisera på ett nytt sätt. Resultatet av aktiviteterna leder till att vi successivt utvecklar våra kognitiva strukturer vilket gör att verkligheten blir mer och mer begriplig för oss. Genom personliga erfarenheter har vi utvecklat olika slags värderingar och betydelser som hjälper oss att bringa ordning i tankarna. Det ger vägledning för hur intrycken ska tolkas och hur framtida erfarenheter kommer att tolkas eller förstås. En uppsättning färdigheter och strategier som hjälper oss att reflektera över och ibland att rekonstruera eller reorganisera det

förflutna samt hur vi ska handla och reagera i nuet eller hur vi föreställer oss framtiden. Denna uppsättning av värderingar, färdigheter och strategier kan antingen kallas för en uppsättning personliga begrepp, kognitiv struktur, personlig referensram eller en modell av verkligheten. De personliga referensramar vi bygger upp kan endast till viss del delas med andra människor och i någon mån kommer de att förbli unika för varje person (Hård af Segerstad m.fl. 1996).

6.4 Lärprocessen

En lärprocess är, enligt Hård af Segerstad m.fl. (1996) ett komplicerat inre samspel, mellan intellektet, känslorna och de tidigare erfarenheterna (psykologisk process), samt omgivningen (social process). Samspelet mellan individen och omgivningen består av en ömsesidig påverkan där båda har möjlighet att agera. Till de inre aktiviteterna hör hur vi tar emot och skapar mening i den information som vi får till oss, men också hur vi ändrar vårt handlande och hur vi själva kan avgöra de konsekvenser som blir av vårt handlande. Till de yttre aktiviteterna hör den bekräftelse eller den bedömning som kommer från omgivningen. En lärprocess kan beskrivas som en cyklisk situation där den lärande försöker hitta en mening i den information som hon möter. De generella steg som Hård af Segerstad m.fl. (1996) beskriver är att använda sig av den konkreta erfarenheten genom att individen reflekterar och formulerar abstrakta begrepp eller teorier som sedan används i nya konkreta situationer. Att reflektera och granska sitt egna lärande, sina upplevelser och framförallt sina värderingar är, enligt Boström (1998), ett av de bästa sätten att förvärva nya insikter. Självreflexion är att få distans till sig själv och ta fram de centrala idéer som mer eller mindre styr beteendet. Det är våra djupa, personliga attityder och värderingar, våra mentala modeller, som styr vårt beteende. För att få en varaktig djupgående förändring i våra mentala modeller måste vi kunna granska oss själva och våga ifrågasätta våra värderingar och attityder (det vi försvarar).

Marton och Booth (2000) menar att det går att se på lärandet som en förändring av någons förmåga och det innebär att den individen erfar någonting på ett speciellt sätt. Vad vi gör och vad vi vet är betingat av vad det betyder för oss och hur vi erfar det. Vårt sätt att vara medvetna om företeelser, situationer och saker vi gör, medverkar till att vi lär oss att uppmärksamma nya sidor hos sådant som vi sett förut. Vi kopplar ihop saker och bortser från sådant som vi uppmärksammat innan, samt ser sådant som vi aldrig sett förut och gör sådant som vi inte gjort förut. Allt vi lär oss gör att vår världsbild förändras. När vi lär skaffar vi oss först en odifferentierad och mindre sammanhängande kunskap och förståelse av helheten, för att sedan utöka kunskapen och förståelsen till att bli mer differentierad och integrerad i helheten samt dess beståndsdelar. Med andra ord behöver man ha en aning om det man ska lära innan man lär, därför är det bra att ha en öppenhet inför det nya.

6.5 Varför vi lär på olika sätt

Grunden till varför vi lär på så olika sätt är enligt Marton och Booth (2000) att det finns skillnader i förståelsen bland individerna. Orsaker till att de förstår på olika sätt kan vara att de besitter skilda förkunskaper och olika språkliga färdigheter. Dessa skilda förkunskaper kan vara den påverkan som kommer från andra genom den socialisation som sker både i hemmet och i skolan.

6.5.1 Primär- och sekundär socialisation

Säljö (2000) skriver att vi lär och påverkas på olika sätt beroende på vad vi har för förhållande till de människor som vi lär tillsammans med. Han tar upp *primär-* och *sekundär socialisation* där olika villkor ligger till grund för förmedling av förhållningssätt, kunskaper och färdigheter. Den *primära socialisationen* äger rum i en mindre gemenskap, oftast familjen som de flesta har en mångsidig relation till genom, en starkt emotionell och existentiell ömsesidighet. De anhöriga känner ofta personens historia och kan blicka tillbaka på händelser och kommunicera utifrån vad de har varit med om, det sker en djupare interaktion mellan individerna. Den *sekundära socialisationen* sker ofta i olika institutionella miljöer, så som skolan. Här har barnet inte samma band till institutionen och dess representant som i hemmet. Läraren har mindre insikt om hur individen fungerar och vad den varit med om och har därför svårare att relatera tillbaka till händelser. Läraren använder sig av en synlig pedagogik som är baserad på tidigare kunskapsförmedling, där instruktioner och förklaringar ligger nära det gruppen ska lära sig. Lärandet i skolan är ofta ett mål i sig och är därför ofta lösgjort från de verkliga sammanhang som människan agerar och verkar i.

Vi påverkas hela tiden av de situationer som vi befinner oss i menar Hård af Segerstad m.fl. (1996) Andra människor gör intryck på oss oavsett om det är positivt eller negativt. I de situationer där vi får positiv respons ökar känslan av att duga och viljan att lära mer och göra nya erfarenheter stärks. Men sker det omvända blir oftast resultatet att individen känner sig misslyckad eller inkompetent, vilket kan leda till en känsla av hjälplöshet i nya situationer och ett motstånd att lära uppstår. Många individer har fått med sig, från skoltiden, en negativ bild av sig själva som lärande människor och detta påverkar dem i det kommande lärandet. Förmågan att lära hänger ihop med tilltron till den egna förmågan. Därför är det viktigt att bejaka den egna individens förmåga att lära och visa på olika sätt att lära samt ge den återkopplingen som behövs för att stärka tilltron till den egna förmågan.

6.5.2 Ytinriktning och djupinriktning

Den grundläggande inriktning som individen besitter har betydelse för varför vi lär oss olika saker. Det har visat sig i flera studier som Marton m.fl. (1986, 2000) har genomfört, att deltagarna har uppfattat olika saker i texter beroende på vilken inriktning de hade. I studierna fick studenter delta i vissa tester för att sedan bli tillfrågade om hur de tänkt kring de olika fenomenen. De kom fram till två övergripande inriktningar som de kallade ytinriktning/atomistiskt förhållningssätt och djupinriktning/holistiskt förhållningssätt. I den första inriktningen var studenterna koncentrerade på att komma ihåg/memorera texten och finna detaljer. De var så koncentrerade på att komma ihåg vad som stod, så funderingen eller reflektionen över vad texten handlade om försvann. Studenterna ansåg att lärandet är intimt förknippat med de faktiska uppgifterna, där de beskrev lärandet med fokus på att samla in fakta och information från en text för att eventuellt komma ihåg dem för ett senare tillfälle. I den andra inriktningen försökte studenterna förstå budskapet genom att söka efter relationer i texten eller mellan texten och omvärlden. De försökte förstå texten i helhet och relatera innehållet till ett större sammanhang. De använde förmågan att kritiskt granska och bedöma innehållet, dra logiska slutsatser och jämförde innehållet med vad de innan redan visste. De var mer aktiva genom att de reflekterade över vad författaren menade samt genom egna funderingar och

frågor. De såg lärandet som ett sätt att finna mening, med hjälp av uppgifterna. De kunde se sakerna i ett nytt ljus och de ansåg att lärandet förändrade dem på något sätt.

6.5.3 Inlärningsstilar

I dagens informationssamhälle blir det allt viktigare med hur vi tar till oss kunskap och lär, inte enbart vad vi lär oss, menar Boström (1998). Undervisning går mot att vi ska lära oss att lära och därmed sätts individen i centrum. För att kunna möta individens unika sätt att lära, är det en fördel att införskaffa sig och använda sig av de grundläggande kunskaper om olika inlärningsstilar som finns. Inlärningsstilarna bygger på hur vi använder oss av våra sinnen, det vill säga hur vi perceptuellt tar in kunskap som är av största vikt vid inläring. Vi har alla ett sinne som dominerar (perceptuell dominans) när vi lär in kunskap. Det är det sinnet som vi använder oss mest av, men det utesluter inte att vi använder oss av de andra sinnena när vi lär. Det är istället till fördel, för minnet och flexibiliteten, att stimulera och använda sig av flera sinnen, men ska vi på bästa sätt lära in något bör det dominerande sinnet finnas med. Boström (1998) har delat upp den perceptuella dominansen i fyra olika sinnesmodaliteter eller inlärningsstilar; kinestetisk, taktil, visuell och auditiv.

Det *kinestetiska* sinnet kan delas in i *inre* och *yttre* faktorer. De *inre* handlar om hur individen känner inför det som presenteras. Det är viktigt att budskapet och arbetssättet är positivt för att motivation och prestation ska uppnås. De *yttre* handlar om att individen har ett behov av att röra kroppen för att kunna lära sig saker. Det är viktigt att dessa individer får vara aktiva i projekt, utföra fysiska aktiviteter och delta i praktiska händelser. Det *taktila* sinnet handlar om att få känna på saker. De blir klarare i minnet om de får använda sina händer genom att utföra något handgripligt eller praktiskt. Det *visuella* sinnet handlar om att ta in genom synen antingen genom texter eller de bilder som förmedlas. De för antingen anteckningar eller ritar personligt utformade tankekartor. Vissa har en inre visuell förmåga som innebär att de skapar inre bilder för att lättare kunna minnas. Det *auditiva* sinnet handlar om att ta in genom hörseln. De är ofta goda lyssnare som föredrar muntliga instruktioner och njuter av föreläsningar. Vissa av dem föredrar att själva vara delaktiga genom att diskutera och prata om saker.

Det finns flera fördelar med att känna till och utgå från våra inlärningsstilar. Individen lär sig snabbare och effektivare när den egna unika inlärningsstilen tillgodoses. För individen handlar det om att vara delaktig i en medveten mental process, där hon lär sig att bygga på sina styrkor och hantera sina svagheter, som leder till förändrade kunskaper och färdigheter. Att skaffa insikt och bli medveten om det egna sättet att tänka och agera ökar förståelsen för sig själv som är nyckeln till allt mänskligt växande. Får vi insikt om hur vi lär oss kan vi lättare navigera i kunskapssamhället och bättre inhämta kunskap utifrån våra unika stilar (Boström 1998).

6.6 Förutsättningar för lärandet

Dewey (1999) anser att det finns några centrala attityder för att man ska kunna hantera lärostoffet så effektivt som möjligt och det är direkthet, öppenhet,hängivenhet och ansvar. Hedin och Svensson (1997) menar att vissa förutsättningar

bör finnas för att ett lärande ska kunna ske. Det krävs att individen har en egen motivation (som kan skapas av både dem själva eller andra), tid och eftertanke för att nå förståelse, samt möjligheter till att praktiskt pröva det nya. De menar att verklig kunskap är beroende av både förståelse och vad man lärt genom handling.

6.6.1 Intresse

Att vara vidsynt och ha intresse för det som ska läras in anser Dewey (1999) vara bra förutsättningar för ett lärande. Det betyder att man har ett öppet sinne för att ta emot det som kommer så att man kan arbeta på ett målmedvetet sätt. Om man inte har intresset och försöker disciplinerat (tvingat) och medvetet lära sig något blir det mekaniskt och tankarna börjar flyga iväg till något annat som man längtar efter att göra. När lärandet sker på ett naturligt och spontant sätt behåller det sin vitalitet och det sker ett lärande på individens villkor. Hård av Segerstad m.fl. (1996) menar att det behöver finnas information att tillgå som skapar intresse och stimulerar individen till att lära. Informationen eller kunskapen behöver göras begriplig, meningsfull och hanterbar, samt ge utrymme för varje enskild individ att utveckla sina egna strategier för att lära på bästa sätt. Intresset har också betydelse för vilken inriktning som den studerande kommer att ta menar Ramsden (1986). Den studerandes intention av att förstå eller återge materialet är klart relaterat till den studerandes intresse. Intresset är förbundet med de tidigare erfarenheterna på området, vilken grad av valfrihet som finns, vilket stöd eller vilka krav som lärarna ställer samt vilken inlärningsmetod som tillämpas. Marton och Säljö (1986) har visat i sina undersökningar att brist på intresse för studiematerialet, eller om relevansen i materialet inte kunde uppfattas, ledde till en ytinriktning. Men om intresset fanns ledde det till en djupinriktning.

6.6.2 Motivation

Motivationen är en förutsättning som kan beskrivas på flera olika sätt. Den mest grundläggande beskrivningen är att motivationen är det som skapar rörelse i inläringen. Den inneboende motivationen antar två former, en i vilken inläring förklaras genom intresse och upplevd relevans och en annan som i allmänhet beskrivs som motivation till att uppnå något, som vilar på en stävan efter framgång och får sin näring av märkbart goda resultat och stärkt självförtroende. Kompetensmotivation beskriver den positiva inställningen till inläring som skapas av upprepade erfarenheter av framgångsrika inlärningshandlingar. En annan beskrivning av motivation är när man söker utanförliggande krafter på inläringen, i form av betyg, examina eller kvalifikationer (Entwistle 1986).

6.6.3 Tid för eftertanke

Egidius (1999) menar att om individen ges tillfälle att behandla och bearbeta intryck, frågor och teman utifrån flera olika sätt, aktiveras lagrade kunskaper och minnen som hjälper till att förstå och etablera kunskapen inom individen. Temat, problemet eller uppgiften kan då ses utifrån flera olika infallsvinklar och individen kan förstå att det inte enbart finns en infallsvinkel utan fler perspektiv kan uppmärksammas. När flera perspektiv uppenbaras behandlas temat på olika sätt och kunskapen kan successivt byggas på och utvecklas. Kunskapen är lättare att befästa om det finns många

anknytningspunkter i individens minne och det är lättare att plocka fram kunskapen om den har knytits till ett sammanhang.

6.6.4 Stärka självförtroendet

Det är viktigt att den som lär känner lust till att lära, menar Dryden och Vos (1994) och därför är det viktigt att uppmuntra varje studerande att bygga upp det självförtroende som är nödvändigt för att utvecklas. Självförtroendet kan stärkas genom att deras självaktning bedöms i skolan och det har framkommit i de studier som Dryden och Vos har utfört. Det var viktigt för eleverna att de fick konstruktiv feedback som stärkte deras självaktning. Det framkom också att de ansåg det vara viktigare att få livskunskap än ämneskunskap. Genom att de fick livskunskap kunde de utveckla sig själva och hade lättare att se sammanhang och därmed kunna koppla kunskapen till hur de kunde använda sig av den i livet. Det var viktigt att de kunde se att de kunde ha användning av det som de skulle lära in i det kommande livet.

6.7 Lärarens roll

Vad läraren har för förhållningssätt till studenterna och till undervisningen har visat sig ha stor betydelse för hur studenterna tar till sig kunskapen. I en studie som Hodgson (1986) presenterar, har det visat sig att lärarens eller föreläsarens undervisning, som den uppfattas av studenterna, kan förändra deras uppfattningar av ämnets relevans från en yttre till en inre dimension. De studerande kan börja uppleva föreläsningens innehåll som relevant för den egna förståelsen om föreläsaren kan förmedla intresse och entusiasm såväl som ren information. Hade läraren ett engagemang och ett intresse för både studenterna och ämnet, samt en villighet att hjälpa till vid svårigheter i studierna, kunde en positiv attityd befrämjas hos studenterna. En annan viktig del för att utveckla och främja lärandeprocessen hos studenterna var en förmåga att undervisa på de studerandes nivå, samt ge användbar kritik eller feedback på de studerandes insatser. Löfgren (1995) har tittat på andra studier som har tagit fram vad som karaktäriserar en bra lärare. Utöver det som framkom ovan visade det sig att en bra lärare ska vara lyhörd för elevernas behov genom att lyssna, diskutera och stödja dem vid behov. För att kunna stimulera eleven och kunna ge den frihetsgrad som krävs för ett bra lärande behöver läraren lära känna eleven väl. Hon ska vara mänsklig, ha en positiv attityd och inställning till eleverna. En bra lärare ska skapa arbetsro, hålla god disciplin, vara bestämd, skapa respekt samt skapa viss frihet för eleverna. En välstrukturerad lektion är inte liktydig med en auktoritär undervisning, utan kan vara inriktad på studenternas självständiga lärande.

6.8 Elevinflytande

Ansvar för lärandet ska delas av läraren och eleven där läraren ska skapa de yttre förutsättningarna för inläring och eleven ska aktivt ta över inlärningsprocessen som ständigt bör följas av reflektion och utvärdering, menar Boström (1998). Det är viktigt att eleven tar sitt ansvar för det egna lärandet genom att de får planera sin inläring, utvärdera sitt egna lärande och identifiera vilka de nya stegen ska bli. Detta ger en medvetenhet och erfarenheter som kan användas för att förstå och utveckla sitt egna lärande (Hård af Segerstad m.fl. 1996). Detta ansvar innebär en valfrihet som både kan vara bra och dåligt. Ramsden (1986) menar att det finns inget enkelt sätt att se på detta. En del studenter vill ha mer valfrihet i ämnesval och vid sökandet efter

kunskap, men på samma gång medför detta ett större ansvarstagande från studentens sida som inte alla vill dela. En större valfrihet kan gynna vissa studenter medan andra vill ha den trygghet som en mer strukturerad undervisning innebär. Löfgren (1995) menar det krävs hela tiden ett fungerande samspel mellan lärare och elever. Genom ett gott samarbete blir elevinflytandet och elevansvaret enklare och naturligare.

6.9 Socialt samspel

Löfgren (1995) skriver att om man har goda sociala relationer minskar de psykiska påfrestningarna, vilket i sin tur leder till ett positivt klimat och en situation där människor får gott självförtroende, trivs och mår bra. Samspelet med andra gör att vi lättare skapar mening och förståelse för oss själva och andra och det bidrar till att vi får lättare att lära. Ahlgren (1996) skriver: *Människan är den hon är med hjälp av och tillsammans med andra människor. Hennes identitet och medvetande byggs upp som en konsekvens av social interaktion. I och med att hon blir medveten, blir hon en dynamisk och aktiv varelse, som tolkar sin omgivning och därefter aktivt påverkar den (s.29).*

Människor lär genom att delta i praktiska och kommunikativa samspel med andra. Eftersom det är en naturlig process att etablera kontakt med vår omgivning underordnar vi oss och skapar ett gemensamt sätt att tala och beteckna föremål. De sätt att resonera och tolka verkligheten som vi möter i samspelet med andra, använder vi senare som resurser för att förstå och kommunicera i framtida situationer. Våra tankar, idéer och våra sätt att hantera situationer, har ett genuint socialt och interaktivt ursprung. Människor handlar inom ramen för praktiska och kulturella sammanhang och direkt eller indirekt i samspel med andra. Dessa sammanhang gör att vi tenderar att tänka och agera på ett visst sätt till exempel när vi är i skolan, följer vi de kommunikativa spelregler som är förväntade, vi ger och tar mening enligt de mönster vi uppfattar vara relevanta. Våra handlingar växer fram ur och bidrar till återskapandet av en viss social praktik (Säljö 2000).

6.9.1 Kommunikation

Kommunikationen är ett redskap som vi använder för att presentera världen för oss själva och andra. Genom kommunikationen kan vi lyfta fram de aspekter och perspektiv på händelser som är intressanta i en given situation (Säljö 2000). En bra kommunikation bygger på gemensamma antaganden och definitioner samt gemensam förståelse på samma gång som varje individ tolkar verkligheten på sitt unika sätt (Marton m.fl. 1986). En gemensam förståelse och ett gemensamt mål etableras genom att jämföra sig med andra individer och därmed kan en mening och förståelsen för handlingen skapas. Här är det viktigt att ett utrymme för oliktankande finns (Dewey 1999).

Kommunikation är en mänsklig verksamhet och aktivitet där språket utgör en viktig komponent. Säljö (2000) skriver att språket är en mekanism för att lagra kunskaper, insikter och förståelse hos individer och kollektiv, genom att tolka en händelse i begreppsliga termer kan vi jämföra och lära av erfarenheter. Språket har en stor betydelse för hur vi lär och förstår vår värld. Genom att lära av varandra i gruppdiskussioner kan vi förstå och förmedla olika saker. Genom kommunikationen med andra kan vi dela erfarenheter, byta information, kunskaper och färdigheter i ett

samspel med andra, därmed behöver vi inte enbart hålla oss till det som vi själva har erfårit och lärt oss. Genom språket förenar vi det teoretiska och det praktiska handlandet. De teoretiska begreppen, termerna och företeelserna översätts till fysisk handling samt att vi analyserar och diskuterar de konkreta handlingarna och får på så sätt idéer och förutsättningar för nya aktiviteter. Tanke, språk och handling integreras då i den mänskliga verksamheten. Människors förmåga att beteckna och tillskriva betydelser är det som skapar flexibilitet i förhållande till omvärlden och som medger att vi kan bygga upp kunskaper och perspektiv som vi utnyttjar i praktiska sammanhang (Säljö 2000).

6.10 Undervisning

Undervisningen går inte att skilja från det livslånga och livsvida lärandet utan ingår som ett del i människans lärande. Undervisningen kan användas till att skapa förutsättningar för att eleven ska kunna ta till sig kunskap på sitt individuella sätt. Den kan inspirera eleven till att lära sig mer både i skolan och utanför i vardagslivet. Detta har belysts i en studie som handlar om samspelet mellan det formella och det informella lärandet på en folkhögskola. Det fanns ett subtilt samspel mellan det som deltagarna lärde sig i den formella utbildningssituationen och det som de lärde sig i andra sammanhang. Det visade sig att utbildningen inspirerade deltagarna att ta eget initiativ till att söka efter mer kunskap eller praktisera det teoretiska på fritiden. Även diskussioner på raster och efter lektionstid handlade ofta om det ämne som hade introducerats under lektionerna (Hård af Segerstad m.fl. 1996).

När vi utgår från att vi lär på olika sätt så blir det naturligt att undervisningen utgår från lärprocessen istället för olika slags metoder. Lärarens val av metoder och sätt att undervisa får vid detta synsätt en underordnad betydelse. Det som istället blir intressant att undersöka är vad människor har för inlärningsstilar (Hård af Segerstad m.fl. 1996). När lärarna ser till de olika inlärningsstilarna och bygger lärandet på elevernas styrkor skapas en positiv inställning till skolan och till lärande som bidrar till ett bättre arbetsklimat. Att se varje individs unika möjligheter utifrån ett progressivt utvecklingsperspektiv gör att vi får större förståelse och bättre acceptans för varje individs världsbild. Skapas det en yttre miljö som tillgodoser människors olika inlärningsstilar, får de känslan av att den bli vänlig och inbjudande. I en positiv, behaglig, kreativ och estetisk utformad miljö förbättras motivationen, idérikenheten och kreativiteten. (Boström 1998)

6.10.1 Elevperspektivet

En grundförutsättning för att uppnå ett livslångt och livsvitt lärande är att lärandet styrs av och utifrån individen. Ett självstyrt lärande är självskrivet om utgångspunkten är att det är naturligt att skaffa sig nya insikter och kunskaper, inläring betraktas som en process som pågår hela livet, samt att människor lär sig att lära. Utbildningen kan då ses som en startpunkt för denna livslånga process av lärande, som tränar deltagarna att själva ta ansvar för att lära (Hård af Segerstad m.fl. 1996).

Dewey (1999) ansåg att det är viktigt att ta hänsyn till och utgå från varje individs erfarenhet i undervisningen. Han menade att det går inte att lära sig något intellektuellt och finna meningen i situationen om inte erfarenheten finns, för då blir

det endast en mekanisk kunskap. Vi har olika erfarenheter med oss som är präglade av den kulturella och den sociala omgivning som har omgett oss. En lärare kan hjälpa eleven att fånga sammanhanget genom att relatera tillbaka och använda sig av den erfarenhet som eleven har med sig och har fått från andra lektioner (Dewey 1999). Genom att låta deltagarna använda sig av den egna referensramen och den egna förståelsen kan de finna den bekräftelse som de behöver för att vilja lära mer. Deltagare har behov av att kunna se ett sammanhang i det som ska läras och att känna sig hemmastadd i de lärsituationer de är involverade i (Hård af Segerstad m.fl. 1996) Detta kan utföras på de skolor där det finns laboratorier, verkstäder, trädgårdar, dramasalar som flitigt används för att tillämpa kunskaper och idéer i en process (Dewey 1999).

6.10.2 Samspelet mellan teori och praktik

I undervisningen ska individen få möjlighet att finna mening genom att förena det teoretiska och det praktiska. Genom att få pröva de intellektuella aktiviteterna i ett praktiskt arbete får individen möjlighet att uttrycka sig och betrakta interaktionen mellan sin egna förmåga och materialet. Detta kräver tänkande och medveten observation av sambanden och då blir lärandet ett naturligt resultat. Genom att förena det teoretiska och det praktiska får individen mer erfarenhet som de kan relatera till och det blir lättare att se olika sammanhang. Detta ger individen möjlighet att utvecklas och växa (Dewey 1999).

6.11 Arbetsformer

De arbetssätt som jag har tagit med har grunden i att de utgår ifrån något slags tema eller uppgift samt att de till viss del bygger på ett självstyrt lärande, där handledning ingår.

6.11.1 Samarbetsinlärning

Samarbetsinlärning innebär att arbeta i små grupper där alla deltagare har som ambition att uppnå gemensamma mål. De kan arbeta utifrån en given uppgift eller att de själv utformar den. Grundtanken med samarbetsinlärning är att deltagarna lär sig effektivt och bra i små grupper tillsammans med andra. I stället för att konkurrera med varandra får deltagarna möjlighet att ta ansvar för andras framsteg och utveckla mångsidiga sociala samarbetsfärdigheter. Det är viktigt att få individerna att förstå att gruppens framgång är beroende av varje individs insats. Genom att själv vara aktivt deltagande hjälper man både sig själv och andra att nå framgång. I en liten grupp blir varje individ synlig och det är lättare att delta mer aktivt med sina erfarenheter och kunskaper. Den lilla gruppen är ofta en trygg miljö där individen vågar uttrycka sig och delta på ett aktivt sätt. Varje individ får här en betydelse för gruppen och självkänslan ökar. Det har visat sig att genom samarbetsinlärning stärks motivationen hos de svagt motiverade och de lär sig mycket bättre men för de andra har det visat sig att inlärningen är ungefär det samma som vid individuell inlärning (Sahlberg & Leppilampi 1998).

6.11.2 Resultat och Uppgiftsbaserat lärande

Den typ av lärande som verkar få större utrymme i vårt samhälle i dag är resultat- och uppgiftsbaserat lärande, menar Egidius (1999). Detta sätt att lära ser människan, i grunden, som en aktiv, kreativ och ansvarstagande varelse som själv söker kunskap och använder tillvägagångssätt som ger en känsla av värdighet, frihet och självständighet. Detta synsätt har blivit allt vanligare i vårt samhälle där vi gärna lyfter fram centrala värden såsom självbestämmande, integritet, delaktighet, sanning, rakhet, ärlighet, ickevåld och jämställdhet. I det resultatbaserade lärandet ska deltagarna lära sig att lösa uppgifter genom att självständigt söka kunskap och öva färdigheter och förhållningssätt, samt reflektera över sina egna och andras värderingar. De ska känna att de når en intellektuell och personlig mognad och kompetens. I det uppgiftsbaserade lärandet är det viktigt att ha känslan av att det är inspirerande att lära, att utforska världen, anta utmaningar och få uppleva en självkänsla i att kunna bemästra de uppgifter som de antar. Det viktigaste är att lära sig förstå och hantera uppgifter eller problem i realistiska sammanhang. Båda sätten att lära utgår från det individuella lärandet där handledarens roll är att finnas till hands och stötta individerna i gruppen. Handledaren finns med för att lära individerna i gruppen att strukturera och styra sitt eget lärande, samt att hjälpa gruppen precisera och begränsa vid behov.

6.11.3 Integrerat arbetssätt

Det integrerade arbetssättet handlar om att förena och integrera olika kunskaper i eleven. Jag utgår här från de integrerade studieprogram som har bedrivits i USA och letts av Nolan som är lektor i pedagogik vid Masseys Universitet. Han har studerat några klasser under flera år och sett vad det har fått för resultat. Nolan menar att integration handlar om: *Att utveckla sätt att få erfarenheter, kunskaper så att kopplingar sker i sinnena på eleverna och får dem att faktiskt använda den kunskapen till att skapa nya lösningar (i Dryden & Vos 1994 s.407)*. Grunden i studieprogrammet var att utgå från ett eller flera olika temaområden där de förenade olika ämnen. Studien hade också en elevcentrerad utgångspunkt där eleverna kunde utveckla sina färdigheter för praktiskt tänkande. Klassen förenade fältstudier med teoretiska undersökningar som de sedan sammanställde i en rapport. Den första pilotstudien som Nolan gjorde jämförde elevernas resultat med en liknande grupp som hade följt den ordinarie gymnasiekursen. Resultatet blev att eleverna i pilotprojektets kunskaper var märkbart bättre än i den ordinarie gymnasieklassen. När eleverna som deltagit i de integrerade studieprojekten tog examina hade de avsevärt högre poäng, uppemot 30 % bättre, än de som inte deltagit i projektet. Eleverna från projektet tyckte att undervisningen hade varit lustfyllt och att det verkligen hade byggt upp deras självförtroende. Nolan har följt upp hur det har gått för eleverna och de flesta har lyckats bra i livet och kunnat använda sig av det integrerade sättet att lära. Nolan menar att integrerade studier ställer frågor på sin spets och gör att eleverna utvecklar den egen förmåga att tänka och ifrågasätta saker, de tänker mer helhetsmässigt och kan hämta kunskap och idéer från olika ämnesområden och använda denna kunskap för att lösa problem inom helt nya fält.

7. RESULTAT

Resultatet bygger på en bearbetning av svar från enkäter och gruppintervjuer i två klasser på en folkhögskola. I vissa fall där det finns betydande skillnader har jag skiljt på enkäter och gruppintervjuerna samt på de två klasserna. I andra fall där det inte framkommit några väsentliga skillnader beskrivs resultatet samlat utifrån deltagarnas svar. Resultatdelen ger först en övergripande beskrivning av folkhögskolan, utbildningarnas grundläggande utgångspunkter och arbetsformer samt vissa skillnader som är av vikt att belysa. Vidare presenteras vilka faktorer som respondenterna har ansett vara av betydelse för att de ska lära. Olika arbetsformer som har ansetts vara av betydelse har lyfts fram för att tydliggöra den mångfald som framkommit. Eftersom det har förekommit en mångfald av begrepp i enkäterna har jag valt att föra samman vissa närbesläktade begrepp för att bearbetningen ska bli hanterbar. Grunden är att allting hänger ihop och påverkar varandra men för att underlätta för bearbetningen av materialet samt för att det ska bli fattbart, har jag valt att ibland föra samman vissa faktorer. De citat som speglar det respondenterna har skrivit är ordagrant avskrivna, förutom uppenbara stavfel som jag har valt att korrigera.

7.1 Beskrivning av Folkhögskolan

Folkhögskolan där undersökningen gjordes ligger belägen nära naturen med äldre, separata byggnader som innefattar klassrum samt allmänna utrymmen. Klasserna har sina egna klassrum där mestadels av undervisningen bedrivs. De allmänna utrymmena kan vara cafeteria, idrottshall, samlingshall samt mindre och större utrymmen där grupparbeten och diskussioner kan bedrivas. Det finns också möjlighet till inkvartering på skolan. Folkhögskolan har en kristen ekumenisk inriktning (allmänkristen) där internationella, kulturella och livsåskådningsfrågor behandlas i undervisningen. Skolan har en helhetssyn som bygger på allas lika värde med inriktning kring individen. Det innebär att se och lyssna på alla människor samt att ta vara på och utveckla deras erfarenheter och förmågor. Folkhögskolan anser att det är viktigt att ge förutsättningar för de studerande och anställda att växa och utvecklas genom en öppen dialog. Detta görs bland annat genom temabaserad undervisning där lärare och deltagare samverkar vid studieplanering av de enskilda utbildningarna. Deras kursutbud är varierande, med allt från komplettering av gymnasiekompetens, yrkesinriktade utbildningar till enskilda kurser.

7.1.1 Skillnader och likheter mellan utbildningarna

Jag tar upp de skillnader och likheter som har framkommit i folkhögskolans broschyrer, vid samtal med lärare samt vid de två gruppintervjuerna för att underlätta kommande läsning. Jag har inte alltid skiljt på de två grupperna varken i enkäten eller i gruppdiskussionen och därför kan det vara bra att få en viss förståelse för de skillnader och likheter som finns. Jag upptäckte också under resans gång att det fanns en hel del skillnader i hur undervisningen bedrevs mellan de olika klasserna även om de arbetade utifrån ett temainriktat arbetssätt. Det är dessa skillnader och likheter som jag har som ambition att redovisa nedan.

Den ena kursen är en allmän ettårig kurs där komplettering av kärnämnen på gymnasienivå ingår. Den andre kursen är en yrkesinriktad tvåårig utbildning där

grundläggande behörighet och viss erfarenhet av yrket krävs. Båda kurserna har en humanistisk och samhällsrelaterad inriktning med kreativa inslag där ett varierat arbetssätt ingår. Teoretiska utgångspunkter varvas med praktiska utföranden som vävs in genom ett temainriktat lärande. Det som skiljer är att yrkesutbildningen läser uttalad pedagogik, sociologi, psykologi medan den allmänna kursen får detta till viss del inlagt i temaarbetet samt att den allmänna kursen har lagt tre kärnämnen utanför den tematiska undervisningen. Båda grupperna var nästan lika stora 17 (14 deltog i undersökningen) respektive 18 deltagare. Fördelningen kvinnor och män såg olika ut i de båda kurserna. I den allmänna kursen var fördelningen jämn medan i yrkesutbildningen var det övervägande kvinnor.

I diskussionerna framkom det att den allmänna kursen använder sig kontinuerligt av projektarbete (specialarbete) i varje tema, medan yrkesutbildningen använder sig av en hel del diskussioner. Det är viktigt att påtala att båda kurserna använder sig av både projektarbeten och diskussioner men det var oftare förekommande i de olika utbildningarna. Detta framkom både under diskussionen samt att det märktes genom att diskussionen i den yrkesinriktade utbildningen flöt väldigt lätt medan i den allmänna kursen styrde jag mer genom frågor. I den yrkesinriktade utbildningen var ett aktivt deltagande i planeringen av utbildningen uttalad och inplanerad. De beskrev att de hade ett egenansvar för utformningen av de olika teman som skedde med hjälp av eller tillsammans med lärarna. Deltagarna var med och planerade schemat för kommande period samt skötte bokningar av bland annat studiebesök och skolresa. I den allmänna kursen beskrev deltagarna att de hade inflytande över vad som skulle ske, genom att de kom med förslag eller att de ansåg att ett tema var väldigt intressant. Därmed kunde de påverka att temat fortsatte längre än beräknat och det kunde bli mer djupgående, men de ansåg inte att de var med och planerade de olika teman och schemat.

I enkäten kunde jag se en skillnad i hur de olika klasserna beskrev vad det var som påverkade dem i deras lärande. I den allmänna kursen var det mer beskrivande svar som var satta i ett sammanhang som de hade varit med om. Medan i den yrkesinriktade utbildningen var det mer uppräddade begrepp eller faktorer som allmänt påverkade deras lärande. Jag har här gjort en övergripande generalisering av svaren, för det förekom även olika varianter av svar i båda klasserna.

7.1.2 Mottagandet av undersökningen

I denna uppsats handlar lärandet om att vi kan lära i alla situationer och därför har jag tagit med hur jag som undersökare och undersökningen mottogs av både lärare och elever. Som undersökare blev jag väl mottagen av både lärare och elever. Vid de kontakterna som togs med lärarna, var de positiva till att delta i undersökningen men de ville att eleverna också skulle få ut något av den. När jag presenterade vad undersökningen handlade om och vilken inriktning den hade, ansåg en av lärarna att det var bra för eleverna att få reflektera över sitt egna lärande och att det kunde bidra som en del av undervisningen. När jag kom ut till skolan för enkätundersökningen bemöttes jag på olika sätt i klasserna. I den ena klassen var eleverna en aning reserverade medan i den andra klassen skojades det friskt. Enkäten mottogs troligtvis med blandade känslor för att det var de sista lektionerna på fredagen och en del ville troligtvis hem. Det var något jag hade tänkt på innan men det gick inte att lösa på något annat sätt. Alla svarade på enkäten med varierande svar, både långa, korta,

innehållsrika och fåordiga. Vid gruppintervjuerna var engagemanget bra men växlande, från de som var måttligt intresserade till de som var väldigt intresserade. Några av deltagarna gav mig omedelbar respons efter diskussionen. De ansåg att det var väldigt givande att få reflektera och diskutera kring vad de hade varit med om och vad de hade lärt sig i de situationerna samt vad det berodde på att de hade lärt sig detta. Jag som undersökare och intervjuare har fått inblick i hur olika vi människor är och att vi reagerar och agerar på ett individuellt sätt, samt att grupper fungerar olika beroende på vilken sammansättning det är på gruppen, vilken bakgrund gruppdeltagarna har samt vilken förförståelse som finns både hos gruppen och den enskilda individen.

7.2 Beskrivningar av betydande inre faktorer

Vilken inställning individen besitter har visat sig ha betydelse, samt vad som påverkar varje människa är individuellt och det har framkommit genom den mångfald av faktorer som respondenterna har uppgett i enkäterna. Svaren har varit spridda men det finns ändå vissa faktorer som många av respondenterna varit entydiga om. Det visade sig att vilja, intresse, motivation, engagemang och nyfikenhet samt en öppen inställning har betydelse för att lärande. Det krävdes mod för att våga förändra sig själv och sin situation och det har visat sig att vissa händelser har betytt mycket för respondenterna och deras lärande. Sinnesstämningens betydelse för lärandet var också något som de tog upp.

7.2.1 Intresse och motivation

Den mest grundläggande faktorn var viljan att lära, det gav grogrund för att skaffa sig intresse, motivation, engagemang och nyfikenhet som var andra betydande faktorer hos dem själva. *Att jag vill veta saker, det gör mig motiverad. Det är roligt med kunskap.* Dessa olika faktorer påverkar varandra inbördes genom att intresse kan skapa motivation men motivation kan också bidra till att intresse skapas. En av respondenterna uttrycker det så här *Jag måste verkligen tycka om ämnet och vara motiverad för det, för att kunna lära mig och engagera mig i ämnet.* Det är inte endast dessa faktorer som påverkar varandra utan om en vilja att lära finns så skapas det en öppen inställning som kan bidra till att intresse, motivation, engagemang och nyfikenhet bildas eller att intresse, motivation, engagemang och nyfikenhet kan bidra till en öppen inställning. *Att jag är nyfiken, intresserad och har en positiv inställning till det jag ska lära mig.* Det finns ingen given ordning kring dessa faktorer.

Det diskuterades i gruppintervjun med den yrkesinriktade utbildningen att det var lättare att lära sig saker när det var en frivillig kurs eller utbildning som de själva hade valt. De var där av egen fri vilja och läste ett område som de var intresserade av och då var det lättare att bli eller vara motiverad och engagerad i ämnet. De jämförde med den obligatoriska skolan som inte hade varit frivillig att gå till eller att fritt välja ämnen som de var intresserade av och var därför inte så intressant och motiverande för några av dem.

Att ha eller skapa intresse och motivation var viktigt för att respondenterna lättare skulle kunna lära sig saker. Det finns flera dimensioner kring att ha eller skapa intresse och motivation. Det kan vara ett intresse som redan finns som kanske har skapats i barndomen eller i någon annanstans i livet, eller också är det ett intresse

som skapats i och med att respondenterna har börjat utbildningen. En annan motivationsfaktor var när de kunde se eller känna att det som de lärde sig nu kommer de även att ha nytta av i framtiden. Kunde de se detta samband så var det lättare att engagera sig i ämnet och därmed lättare att lära sig något. En respondent uttryckte sig så här: *Att det är något som jag känner att jag kommer att ha nytta av i framtiden gör att jag engagerar mig.*

Motivation och intresse kan både skapas av dem själva eller av någon annan i deras omgivning. Det kan vara både läraren eller klasskamraterna som skapar detta med hjälp av deras engagemang eller intresse för ämnet. En intressant undervisning kan bidra till att intresse eller motivation väcks, menar respondenterna, men om undervisningen eller läraren inte bedriver en intressant undervisning kan det bidra till att intresset släcks. *Det kan vara ett ämne som intresserar mig väldigt mycket men läraren kan vara en dålig talare vilket gör att jag till slut tröttnar på att lyssna. Men å andra sidan kan det vara ett för mig ointressant ämne men läraren är en väldigt bra talare och visar bra overheads eller öppnar upp en intressant gruppdiskussion vilket gör ämnet intressant.* Olika arbetssätt kunde skapa intresse och motivation hos respondenterna bland annat kom det upp i gruppintervjuerna att det temainriktade arbetssättet, arbete i smågrupper och diskussioner kunde göra temat eller ämnet intressantare och därmed skapa mer motivation.

Det diskuterades i gruppintervjun i den allmänna kursen vad de gjorde när intresset eller motivationen inte fanns. De tyckte att det ibland kunde vara svårt att känna motivation för att gå till lektionen men några av respondenterna gick då till den mer grundläggande motivationsfaktorn, till varför de hade sökt in på skolan, som var att få gymnasiebehörighet. Andra menade att de motiverade sig med att det som de inte tyckte var intressant idag kunde de ändå få nytta av i framtiden, till exempel genom att de kunde hänga med i samhällsdebatten eller veta vad andra diskuterar och pratar om. Detta framkom också i en enkät där respondenten beskrev det så här: *Det viktigaste för att lära sig något är att man är intresserad. Är man inte intresserad så bryr man sig inte om att lära sig. Sen lär man sig mycket för att man måste, för att kunna ta sig vidare i livet. Man måste tänka långsiktigt*

7.2.2 Öppen positiv inställning

En viktig faktor som framkom var den egna inställningen till att lära. Genom att ha en öppen positiv eller rätt inställning var det lättare att se de möjligheter som fanns och därmed lättare att lära sig saker. En respondent som skrev: *Man ska vara positiv och ha rätt inställning om man vill lära sig saker.* Att ha en positiv inställning och se möjligheterna istället för hindren diskuterades i gruppintervjuerna. Respondenterna ansåg att det var viktigt att inte hålla fast vid gamla inrutade negativa mönster som medförde att tron på sig själv försämrades eller att motivationen och intresset tappades. De menade att de hade med sig gamla mönster, både negativa och positiva från till exempel grundskolan. Vissa hade fått positiv respons och därmed hade de fått med sig en föreställning av att klara av saker som de kunde tillämpa även i denna kursen. Andra hade fått en negativ respons som medförde att de fick kämpa med att övertyga och motivera sig själva till att klara av kursen. Detta påverkade deras lärande antingen i negativ eller i positiv riktning och därför ansåg de att det är viktigt att försöka förändra de negativa inställningarna till att bli positiva.

Att ha en öppen inställning kan syfta på många saker. Det som framkom i undersökningen var att det var lättare att ta till sig intryck utifrån om det fanns en öppen inställning, både från naturen, böcker, tv och mycket annat men framför allt från andra människor. Respondenterna menade att om de var öppna för möjligheter genom att lyssna på andra, så var det lättare att förstå och lära sig saker. Att ta del av andras erfarenheter, åsikter och uppfattningar var lärorikt och givande enligt många respondenter. En respondent har uttryckt sig så här: *Jag är öppen för nya saker och tar gärna in nya intryck och olika uppfattningar som jag får när jag träffar nya människor.*

En öppen och positiv inställning ansåg många var bra men det var också viktigt för några att denna inställningen kombinerades med att vara kritisk och ifrågasättande både till sitt egna tänkande samt till andras åsikter. En respondent uttryckte sig så här: *Öppensinnad men samtidigt kritisk och ifrågasättande.* En annan skrev: *Kritiskt tänkande. Du ska kunna kritisera men framför allt kritisera dig själv.*

Öppenheten handlade också om att se människan som den är och inte döma någon person eller händelse. Det är viktigt att ta reda på vem personen är eller vad som ska komma att hända för att kunna få ut så mycket som möjligt av livet. Några respondenter beskriver att de har varit med om situationer eller händelser där de från början hade tänkt att backa ur eller dömt någon på förhand, innan de visste vad som skulle hända eller vem denne personen var. De upptäckte att det blev en intressant händelse eller att personen var inte som de hade föreställt sig när de väl lärde känna personen. Därför var det viktigt att vara öppen och inte dömande inför framtiden. En respondent uttryckte sig: *Att inte döma någon person... Alltså inte ha förutfattade meningar som folk.*

7.2.3 Våga förändra

Att våga förändra saker eller sin situation i livet kan vara omvälvande men lärorikt på många olika sätt beskriver respondenterna. Det viktigaste var ändå att skaffa sig eller finna det mod som behövdes för att våga ta chansningar eller vissa beslut om förändringar i livet. När väl modet fanns och beslutet togs till att genomföra förändringen ledde detta oftast fram till positiva lärdomar i livet. Det handlade oftast om stora förändringar som att bryta förhållanden, sluta arbetet efter mycket otrivsel, börja i skolan igen efter många år i arbetslivet samt mycket mer. En respondent beskrev vad vissa större förändringar hade medfört: *Att söka denna linje har förändrat hela mitt liv. Gett mig massor.... ta tag i sina egna drömmar... lära sig stå på egna ben. Främst utbildningen har fått mig att växa som människa och gett mig tro och hopp inför framtiden. Samt insikt vart jag vill komma med mitt liv.*

Det är inte alltid enkelt med en förändring men det går alltid att lära sig av förändringar eller olika händelser som inträffar, ansåg respondenterna. Händelserna kan både vara positiva och roliga eller negativa och jobbiga, men det är inte det som var det mest avgörande utan det viktigast var att händelsen på något sätt hade påverkat individen. En respondent uttryckte sig: *Man lär ju saker och ting av olika händelser. Man får en hel del kunskap genom dåliga händelser också. Det har jag varit med om i alla fall. Genom att lära sig, så vet man skillnaden vad som är gott och ont.* Det hade heller ingen betydelse om händelserna eller förändringarna var plötsliga eller planerade för det viktigaste var att det på något sätt fått dem att tänka

till eller vakna upp ur den dåvarande tillvaron som en respondent beskrev det: *Men det handlar för mig om olika situationer och händelser som har fått mig att fundera eller vakna till.*

En del händelser som medför vissa förändringar i livet, kan också förändra människors inställningar och värderingar. Flera av respondenterna beskriver att de ser på saker ur ett annat perspektiv än innan det inträffade. En respondent beskrev utifrån att en tragisk händelse hade inträffat: *....Jag lärde mig eller försöker att lära mig att värdesätta livet och försöka se på de positiva sakerna som händer istället för att fokusera på de negativa.* Förändringar och händelser kan förändra mycket i en människas liv. Det är inte endast de stora förändringarna som människan lär sig av utan det inträffar många små förändringar dagligen i de flesta människors liv som de både medvetet och omedvetet kan lära sig av. Att medvetet lära sig saker kan handla om modet att våga göra och säga saker inför andra människor. Genom att våga göra saker förändrades självförtroendet och därmed var det lättare att våga säga eller göra något nästa gång. Några av respondenterna uttryckte att det ledde till en inre styrka och därmed bättre självkänsla. En respondent hade uttryckt sig så här: *1. Att bli mor. 2. Boende utomlands. 3. Börja plugga igen. Alla händelser har självklart gett mig en inre styrka. Känner mig mer betydelsefull.*

7.2.4 Må bra

Att må bra, både kroppsligt och själsligt var viktigt för att flera av respondenterna skulle kunna lära sig på ett bra sätt. Om en person är i balans och mår bra är det lättare att vara motiverad och engagerad i undervisningen och därmed fastnar också kunskapen bättre. En respondent skrev: ...jag måste dessutom vara hyfsat utvilad. Mår personen bra och har humöret uppe är det mycket lättare att ha tålamod och disciplin som var några av de faktorer som respondenterna beskrev som betydande.ha tålamod att försöka lära sig trots att det i början låter ointressant. Om humöret däremot var åt andra hållet eller att de var trötta ansåg de att det var svårt att koncentrera sig och lära sig något. En respondent skrev: *Den sinnesstämning jag har för tillfället. Är jag t.ex. upprörd/arg eller trött har jag självklart svårt för att lära mig något och samtidigt känna mig motiverad.*

7.3 Yttre faktorer

Den yttre påverkan som respondenterna tog upp var i första hand den sociala gemenskapens betydelse där andra människor är av största vikt för deras lärande. De menar att de inspireras och lär sig mycket av intressanta personer i sin omgivning, framför allt kom lärarnas och klasskamraternas betydelse fram. Den fysiska miljöns betydelse tas upp, samt att massmedia påverkar lärandet.

7.3.1 Social gemenskap – Lära i samspel med andra

En central del för lärandet var andra människors betydelse som alla respondenter på något sätt hade tagit upp. De påverkades och lärde sig saker av eller genom andra. En respondent uttryckte sig: *Jag har lärt mig mycket i denna utbildningen. Massa nya saker. Alla i klassen har olika erfarenheter och det är viktigt att man delar med sig av dem.* Det kunde vara genom att de inspirerades av och fick ta del av andra

människors uppfattningar, kunskap och erfarenheter, samt samspelet mellan dem själv och andra. De påverkades positivt av kunniga och duktiga människor som kunde förmedla kunskap på ett inspirerande sätt. En respondent beskrev att det var: *Andras kunnande, man blir inspirerad av människor hela tiden. Intressanta saker gör att man vill lära sig mer.* En annan uttryckte sig: *Duktiga människor med erfarenhet som kan förmedla det på ett bra sätt.* Möta intressanta människor, få lyssna och ta del av deras synvinklar samt utbyta åsikter var givande och inspirerande för majoriteten av respondenterna. De ansåg att det fanns mycket att lära av andra. En respondent menade att: *Om man träffar nya människor, får man lära sig att se saker ur deras synvinkel. De har haft andra upplevelser än man själv.* Om de själva var lyhörda och uppmärksamma på andra människors agerande fanns det en del att lära sig. En respondent uttryckte sig så här: *Att genom iakttagelser ta ställning till andras erfarenheter och sätt att lösa problem eller finna svar.*

De människor som i första hand påverkade och hade stor betydelse för respondenternas lärande var lärarna och klasskamraterna samt föräldrarna. En respondent uttryckte sig så här: *För det första, man måste trivas i skolan, ha en bra relation med, först klasskamrater, lärare och andra personer i skolan också. Sen är det familjen som spelar ett väldigt stor roll.* Lärarna hade märkbart störst inflytande på deltagarna och det var viktigt att läraren var bra. Klasskamraterna var mest betydande när det gällde ett bra socialt och lärande klimat och föräldrarna, som endast några få i den allmänna kursen hade tagit upp, hade haft en inverkan men var bra att kunna fråga när behov uppstod. Respondenterna beskrev att de hade lärt sig mycket av sina föräldrar och att de fortfarande gick till dem när de ville ha hjälp. En respondent uttryckte sig: *Mina föräldrar är väldigt belästa och vill gärna dela med sig av sina kunskaper så av dem har jag lärt mig mycket.*

7.3.2 Lärarnas betydelse

En bra lärare eller föreläsare var av stor vikt för att de skulle känna sig inspirerade och motiverade att lära sig på ett bra sätt. En bra pedagogisk lärare, är enligt respondenterna, kunnig, engagerad, tydlig, har förmågan att ta fram det viktiga, byter tonläge, delger egna erfarenheter och upplevelser samt använder sig av olika tillvägagångssätt. En respondent skrev: *Bra lärare som vet vad de pratar om och som pratar så man blir intresserad.* En annan skrev: *...att lyssna till någon som byter tonläge, har upplevt saken/ämnet själv är bra.* I gruppintervjun i den allmänna kursen ansåg de att det var bra att ha två lärare som var olika varandra, för de fick till sig fler åsikter och synsätt samt att de aldrig hann att tröttna på dem. En bra lärare ska kunna göra undervisningen rolig, inspirerande och intressant. En respondent skrev: *Föreläsaren är bra, duktig på att lära ut & gör lektionen rolig.*

Lärarna skulle också ha en öppen, tillåtande och inlyssnande inställning till eleverna och undervisningen. De skulle kunna anpassa undervisningen utifrån deltagarnas behov. En respondent skrev: *Att lärarna kanske försöker lyssna av eleverna och vinkla uppgiften åt ett håll som intresserar, upprör och får så många som möjligt intresserade. En lärare kan inte stå och mala en timma igenom för då slutar folk snart att lyssna.* En viktig del i lärarnas arbete, som både framkom i intervjuerna och enkäterna, var att skapa en ömsesidighet och delaktighet mellan lärare och deltagare, Det kunde ske genom att de lyssnade och fångade deltagarnas engagemang och intresse, men också genom att föra en dialog med dem istället för en monolog. En

respondent uttryckte sig så här: ...*det är viktigt med öppna lärare som man kan tala med på samma nivå, som inte ser sig själva som överlägsna auktoriteter.*

I båda gruppintervjuerna ansåg respondenterna att det var viktigt med personligt engagerade lärare. I den yrkesinriktade kursen upplevde de att lärarna var personligt intresserade och engagerade i deltagarna. Lärarna kunde ringa hem på kvällen och säga att nu går det en teater, film eller att de funnit en artikel som de trodde kunde intressera dem. De var imponerade att lärarna kunde komma ihåg allas intressen och att det tydde på engagemang. Var lärarna engagerade spred det sig till deltagarna och det skapades ett trivsamt och öppet klimat för ett bra lärande. I den allmänna kursen ansåg de att en bra lärare skulle vara personlig för det ingav ett ömsesidigt förtroende och att de brydde sig om deltagarna. Detta skedde när lärarna berättade om händelser, upplevelser och visade personliga saker eller tog med dem hem eller intresserade sig för respondenternas åsikter och upplevelser.

Ett annat perspektiv som framkom i gruppintervjun med den yrkesinriktad kursen var att de lärde sig väldigt mycket när läraren ställde reflekterande följdfrågor. De ville att deltagarna skulle utveckla och fördjupa sina åsikter. Ett exempel på en följdfråga kan vara Vad menar du med...? Respondenterna ansåg att det var bra att bli ”tvungna” att tänka till och reflektera över vad de hade sagt, men också att verbalt få uttrycka sina tankar. Detta medförde att de lättare kunde förstå vad de själva menade och därmed kunde det lättare sättas i ett sammanhang.

7.3.3 Sociala klimatet

Det var viktigt att det sociala klimatet var trivsamt och att det fanns en öppenhet och tillit i gruppen. För att uppnå trivsel och ett lärandeklimat ansåg respondenterna att hjälpsamhet, respekt, lyhördhet och hänsyn till andra människor var viktigt. En respondent uttryckte sig så här: *God anda i gruppen, respekt, lyhördhet, tillit.* En annan skrev: *Att omgivningen bjuder på sig själv. En öppenhet.* Att visa respekt och hänsyn innebar bland annat att vara tyst på lektionerna när någon annan pratade och att lyssna på vad andra har att säga. En respondent menade att: *Om någon undervisar ska det ej vara snack bland andra. Alla bör vara tysta.* Samspelet med andra människor var viktigt för respondenterna, både att ha någon att diskutera med och att kunna hjälpa och engagera sig i varandra var givande. Under gruppintervjuerna framkom det att de lärde sig mycket om de hjälpte varandra att finna motivationen och engagemanget samt att diskutera och finna kopplingar till vardagslivet.

För att få ett bra klimat där det var inspirerande och givande att lära sig ansåg respondenterna att egenansvaret var viktigt. I gruppintervjun med den yrkesinriktade gruppen hade de diskuterat en del kring detta. Det var viktigt att alla var pålästa och närvarande på lektionerna eller vid grupparbeten för att diskussionerna skulle bli givande. Alla hade ett deltagaransvar som innebar att de aktivt skulle delta i diskussionerna och grupparbetena. Var någon frånvarande berörde det hela gruppen och inte bara den enskilde individen, genom att det var färre personer som kunde delge sina erfarenheter samt att det störde grupsammansättningen.

7.3.4 Skolans miljö

Det var endast ett fåtal som hade skrivit att den fysiska miljön var av betydelse för lärandet. Jag tog upp frågan i gruppintervjun för att komplettera detta och där framkom det att de flesta ansåg att både skolans inre miljö och den yttre, med skolbyggnader men också naturen, hade betydelse. Några hade inte reflekterat över om miljön kunde ha någon betydelse för deras lärande medan de andra ansåg att det var lättare att lära sig i en miljö som var lugn, mysig och trivsamt som de ansåg att skolan var. Skolans storlek gjorde att de kände igen de flesta personer och det kändes behagligt och tryggt ansåg några respondenter. Utformning med mindre enskilda hus samt det natursköna läget stressade ner tempot och ingav till den lugna och mysiga miljön. En respondent hade gått i en skola där miljön mest hade bestått av betong och asfalt. Miljön hade delvis påverkat personen till att inte vara i skolan så ofta, därför var det givande att gå på en skola som hade en fin yttre miljö.

Den inre fysiska miljön var också väsentlig för lärandet. Den ena gruppen ansåg att det var viktigt att det fanns möjligheter till att variera sin miljö för att få nya intryck. Det ena klassrummet var väldigt litet och räddningen var att det fanns andra utrymmen dit de kunde gå när de gjorde grupparbeten eller skulle diskutera i grupp. Det skulle helst vara små och mysiga rum till detta. En annan respondent påtalade att det var viktigt med ett bra och fint bibliotek som de kunde sitta i samt att luften var bra i klassrummen.

7.3.5 Lära genom andra informationskällor

Det var inte bara personer som påverkade dem utan det var också tidningar, tv, Internet och böcker som inspirerade dem till att lära. En respondent skrev. *Men sen är det ju klart att man lär sig en hel del via massmedia.* Det var enbart i den allmänna kursen som detta kom upp och det kan bero på att de använder sig mycket av dessa kanaler i de projektarbeten som de utför.

7.4 Arbetsformer

I det temainriktade arbetssättet ingår det flera olika arbetsformer och flera av dessa är, enligt respondenterna, bra arbetsformer. För att tydliggöra vissa arbetssätt har jag urskiljt en del av dem från det temainriktade arbetssättet. Många respondenter anser att en varierad undervisning som innehåller ett flertal olika sätt att behandla kunskapen på, är en viktig del i undervisningen. En varierad undervisning stimulerar intresse och motivation vilket respondenterna anser är grundläggande för viljan att lära. I gruppintervjun i den allmänna kursen framkom det att det var viktigt att lärarna använde sig av olika tillvägagångssätt, tänkande, perspektiv och infallsvinklar för att få en så varierad undervisning som möjligt.

7.4.1 Temainriktat arbetssätt

Det temainriktade sättet att arbeta på nämndes enbart vid namn av en respondent i enkäterna, men vissa faktorer som är typiska för ett temainriktat arbete fanns med hos många respondenter. I gruppintervjuerna diskuterade vi vad som ingick i det temainriktade arbetet och vad de ansåg om detta. Jag har utifrån det tolkat in de faktorer som hamnade under ett temainriktat arbetssätt. En grund i det temainriktade

arbetssättet var att sätta kunskapen i ett verklighetsanknutet sammanhang där olika perspektiv och infallsvinklar knöts till varandra för att skapa sig en översikt eller en helhetligare bild av situationen. En respondent uttryckte sig: *Jag tycker om den temabaserade undervisningen med flera kärnämnen integrerade för då får jag ett större perspektiv och sammanhang av vad vi jobbar med. Det blir intressantare helt enkelt.* Flera av respondenterna menade att när ett sammanhang och en helhet skapas ger det en fördjupning av kunskapen. En svarade: *Upprepningar är viktigt för att saker ska fastna och sammanhang. Att man anknyter saker till varandra så att man får en översikt, en helhetsbild. Eftersom det känns väldigt onödigt att läsa någonting på ytan för mig.*

I gruppintervjun med den yrkesinriktade linjen uttryckte de att i början hade det varit svårt att arbeta på detta sättet för de var vana att prestera och bli bekräftade genom tentor/skrivningar. Det första halvåret var en omställning för de flesta i gruppen, någon tyckte till och med att det hade tagit hela första året. Nu tyckte de att de förstod saker på ett helt annat sätt än förut och det förknippade de med att all undervisning hängde ihop och därmed blev det enklare att skapa sig en helhetlig uppfattning om situationen. Det ansåg att det var väldigt positivt och givande att arbeta på ett temainriktat sätt. Gruppen i den allmänna kursen ansåg att det var ett mer effektivt sätt att arbeta på för de förstod bättre och lärde sig mer och det skapade mindre stress.

I det temainriktade arbetet byggdes hela tiden kunskapen på allteftersom temat fortsatte. Det medförde att de fick ett bättre sammanhang och en fördjupning i ämnet. Om deltagarna skulle kunna hänga med och kunna skapa detta sammanhang var det viktigt att de var närvarande vid lektionerna och deltog i diskussionerna. Detta var både positivt och negativt ansåg respondenterna i den yrkesinriktade kursen. Det negativa låg i att om de inte var där så var det rätt så svårt att hänga med och förstå det som kom upp i fortsättningen, för de behövde den föregående kunskapen för att förstå nästkommande. Men på samma gång så skapade detta ett större ansvarstagande och därmed en högre närvaro bland deltagarna. Det var också detta arbetssätt som gjorde att kunskapen blev intressant och de lärde sig också mer.

7.4.2 Samspelet mellan teori och praktik

Förena teori och praktik var en sak som var viktig för många av respondenterna. I gruppintervjun framkom det att deras upplevelse var att de arbetade mer utifrån ett praktiskt sätt på folkhögskolan än vad de hade gjort när de gick i den ämnesbaserade grundskolan. Några respondenter tog upp att det var det praktiska arbetssättet som var det bästa för dem, de ansåg sig som praktiskt lagda. En skrev: *Att arbeta praktiskt med ämnet är det bästa för mig. För att få det att stanna i huvudet.* De flesta av respondenterna ansåg ändå att ett förenande av teori och praktik var att föredra. Ett förenande av teori och praktik kunde vara de diskussioner eller grupparbeten som ofta förekom. Det viktigaste var ändå inte vad de gjorde utan att det i första hand var något som de själva var delaktiga i. En respondent uttryckte sig så här: *att få göra saker själv t.ex. som här på skolan med grupparbeten, presentationer.* I enkäterna var det ett flertal som beskrev att samspelet mellan teori och praktik gav dem möjlighet till att befästa den vid sina egna kunskaper. En respondent beskrev: *Att tillämpa kunskapen i ett verklighetsanknutet sammanhang. Att få möjlighet att på något sätt formulera kunskapen för att binda den med sitt eget sätt att se på den.*

Att uppleva saker var en del som förenade det teoretiska och det praktiska. En respondent uttryckte sig: *Teori och praktik, att få uppleva och pröva sig fram.* I gruppintervjuerna framkom det att upplevelsen av saker var väldigt väsentlig. Att uppleva något själv är viktigt och det hänger nära ihop med det praktiska sättet att lära som redovisades ovan. Respondenterna tyckte att det var mycket lättare att komma ihåg och ta fram en händelse som de upplevt än enbart fakta som de inte kunde relatera till något. Att uppleva något ger en annan dimension av lärandet, menade respondenterna. Respondenterna i den yrkesinriktade gruppen berättade att de hade varit på studiebesök i en synagoga, där de varit med om en två timmar lång gudstjänst. Denna upplevelse som var annorlunda men lärorik, hade de aldrig kunnat förstå om de inte hade upplevt den. Men det som gjorde att de lärde sig något var inte enbart upplevelsen, utan kombinationen av att skaffa sig fakta kring ämnet och sedan uppleva det genom till exempel studiebesök och till sist förena fakta med upplevelsen genom diskussion. Detta sättet att arbeta gjorde att de reflekterade och förstod hur saker hängde ihop.

Att arbeta praktiskt innebar inte alltid att komma utanför skolan och göra något praktiskt utan det handlade för det mesta om att delta och göra saker med kroppen eller händerna. En respondent ansåg att det praktiska kunde tillfredsställas genom: *Att få praktiska och kreativa övningar av de ämnen som vi skall lära in.* Några respondenter uttryckte att deras självförtroende växte genom att de vågade utföra saker praktiskt i skolan. Flera respondenter ansåg att ett bra självförtroende hade betydelse för att ett bra lärande skulle ske. En respondent uttryckte sig: *Att utöva något praktiskt stannar helt klart kvar i minnet på ett annat sätt. Jag blir på detta sätt tvungen att "våga" lite mer och självförtroendet växer. Det ger mig styrka.*

7.4.3 Projektarbeten

I enkäterna och gruppintervjuerna har respondenterna använt sig av benämningarna grupparbeten, projektarbeten och specialarbeten. Jag gör ingen åtskillnad på dessa tre benämningar utan kallar dem för projektarbete. Grunden till detta är att jag går inte in djupare på vad dessa olika arbetsformer innefattar utan det är i första hand arbetet tillsammans med andra som är det väsentligaste. I den allmänna gruppen arbetade de med ett projektarbete vid varje tema medan i den yrkesinriktade gruppen var det inte så ofta förekommande. Det framgick både av enkäterna och gruppintervjuerna att det var givande med projektarbeten. I den allmänna gruppen ansåg de att i det arbetssättet varvades den teoretiska kunskapen med det praktiska på ett bra sätt och därmed kunde kunskapen sättas in i ett verklighetsanknutet sammanhang. I enkäterna ansåg flera av respondenterna att det gav variation och fördjupning i arbetet. Det gav dem möjlighet till delaktighet både genom ett utbyte av tankar och idéer och ett kreativt skapande där deltagarna delvis själva kunde bestämma inriktning och innehåll. En respondent uttryckte sig så här: *De arbetssätt som passar mig bäst är de som låter mig vara delaktig i det. Att stå och lyssna på en lärare som maler utan att andra får öppna munnen och säga nått, gör bara att man flyter i väg i tankarna. Specialarbeten har passat mig perfekt.* Projektarbetet gav möjlighet till reflektion, som bidrog till förändring och därmed lärde de sig mer. En respondent skrev att: *Projektarbete och diskussionerna här ger oss möjlighet att själva känna efter vad jag känner och tycker.*

Det var delade meningar i den allmänna gruppen om att arbeta i grupp. Några tyckte att det var bra att arbeta i grupp medan andra ansåg att det var svårt att för då blev det inte som de själva ville ha det. Men dessa personer ansåg ändå att det fanns vissa vinster med grupparbeten som att träna anpassnings- och samarbetsförmåga och de fick ta del av andras sätt att se på saker, det gav en extra dimension till lärandet.

7.4.4 Diskussion

Diskussionen var en viktig och givande del i undervisningen som båda grupperna använde sig en hel del av. I diskussionen fanns det möjlighet för reflektion och bearbetning av både fakta och upplevelser som de varit med om. De fick också ta del av andras åsikter och erfarenheter och det medförde att de fick vidgade perspektiv på tillvaron och därmed kunde det egna synsättet förändras. En respondent uttryckte sig så här: *Diskussioner där alla deltar är bra då man får höra andras åsikter & erfarenheter.* En annan skrev: *Diskussioner med andra människor som har andra åsikter, så man får olika synvinklar. Aha – upplevelser.* En tredje: *Diskussioner gör att jag kommer ihåg och reflekterar.* Några respondenter tog upp att diskussionen gav en fördjupad kunskap som leder till att de förstår och lär sig. En skrev att: *Genom att diskutera en sak med klassen, läraren så att man fördjupar sig mer i det man pratar om.*

I den yrkesinriktade kursen framkom det i både enkäterna och i gruppintervjun, att diskussionen var viktig på många sätt men det viktigaste var att alla deltagare tog sitt ansvar och medverkade i diskussionerna. Ansvaret låg inte bara i medverkan utan också i att ha förberett sig inför diskussionerna med litteraturstudier. En respondent uttryckte sig: *Diskussioner om olika saker ger mig mycket. Ett ämne man läst om blir mycket mer intressant om alla i klassen ge sin åsikt om ämnet. Man får allas "kunskap". Om bara jag läser och pluggar får jag bara från min synvinkel.*

7.4.5 Deltagarinflytande

Båda grupperna hade viss egenpåverkan men den yrkesinriktade hade mer uttalad egen planering av temat. Respondenterna i båda gruppintervjuerna ansåg att det var bra att få delta och påverka planeringen av kursen. Respondenterna i den allmänna kursen menade att det var lärarna som planerade vad som skulle göras men att deltagarna kände sig välkomna att komma med egna åsikter och förslag och på så sätt påverka utbildningen. Delaktigheten i undervisningen var viktig för att skapa underlag för ett lärande klimat. I den yrkesinriktade kursen hade deltagarna stora möjligheter att påverka innehållet i undervisningen, med hjälp från handledare och inom ramarna för vad som ingick i kursplanen. De är uppdelade i tre planeringsgrupper i klassen där varje grupp har ansvar för var sitt temaområde. Varje grupp ordnar med studiebesök, resor, föreläsare etc. och tar ansvar för att allt blir ordnat. Efteråt följs planering och upplägg upp av klassen där de diskuterar om vad de ansåg var bra – dåligt och hur allting runt omkring hade skötts. Detta tyckte deltagarna var svårt men väldigt givande och de hade lärt sig mycket både genom att ta ansvar för hela upplägget samt, ge och ta kritik tillsammans med klasskamraterna. Att klara av en sådan planering såg de som givande för kommande arbetsliv.

7.4.6 Använda sinnen

Att få använda de olika sinnen var det flera respondenter som tog upp. De ansåg att när de fick använda sig av flera sinnen så fastnade kunskapen bättre. En respondent uttryckte sig så här: *Det är bra om man får både lyssna, läsa och skriva om något för då använder man alla sinnen för inläring.* En annan menade: *...använder så många sinnen som möjligt vid utlärandet (se, ta på, lyssna, känna).* Det är lättare att få kunskapen att stanna kvar när lärarna använder sig av stimulerande material som gör att respondenterna får använda sig av sina sinnen. En respondent har tagit upp detta som också var medveten vilket sinne som var det mest aktiva för den personen: *Bild och text, färg. Många saker som gör att man minns informationen....Jag lär genom bildligt tänkande. Tänker i bilder.*

7.4.7 Repetition

Repetera det som har sagts på lektionen eller att repetera och läsa på för egen del eller att tyst upprepa saker för sig själv, var det några av respondenterna som tog upp. Genom att repetera var det lättare att få kunskapen att stanna kvar ansåg dessa respondenter. En skrev: *Att repetera tycker jag hjälper att det jag lär mig fastnar och stannar kvar hos mig.* Ett hjälpmedel för repetition kunde vara att läraren delade ut ett kompendium som repetitionsgrund. En respondent menade att: *Ett kompendium för repetition är aldrig fel om man vill att det ska "stanna kvar" och att man kan repetera ngn gång emellanåt.*

7.5 Slutlig kommentar

Jag har enbart övergripande tittat på om det fanns några större skillnader i svaren beroende av kön, ålder, utbildning eller yrkeserfarenhet. Det som var markant var att det var endast yngre personer (runt 20 år) som nämnt familjen eller föräldrarnas påverkan. Svaren har varit individuella och därmed har det varit svårt att dra några slutsatser kring dessa faktorer. Vid en noggrannare studie skulle fler skillnader eller likheter troligtvis kunna uppdagas, men det var för omfattande för den här studien samt att det skulle inte tillföra speciellt mycket för det syftet som uppsatsen har.

När jag till sist frågade vad det var som var grunden för att ett lärande skulle ske blir den slutliga kommentaren att: när de fick reflektera över det som de hade varit med om eller lärt sig och därefter förena den nya kunskapen till den egna erfarenheten skedde ett lärande där kunskapen fastnade. De ansåg att detta gav dem en personlig utveckling där de växte som människor.

8. DISKUSSION

Att lärandet är komplext och innefattas av flera dimensioner som det beskrivs i litteraturen stämmer med vad som framkommit i undersökningen. Detta har visat sig genom att det är många olika faktorer som var av betydelse för lärandet. Det fanns en spridning i de svar som respondenterna givit, på samma gång som vissa faktorer har förekommit ofta. Detta tyder på att lärandet är individuellt på samma gång som vissa sätt passar fler människor. Det första kopplar jag till det Alerby m.fl. (2000) skriver om att individen lär på sitt unika sätt i den situation och det sammanhanget som hon befinner sig i. Det verklighetsbaserade sammanhanget var väldigt viktigt för

respondenterna. De ansåg att det var viktigt att sätta in allt lärande i det sammanhang som det tillhörde, det gav en mycket bättre förståelse för situationen. Om den situationen eller det sammanhanget som respondenterna befann sig i hade någon betydelse för deras lärande diskuterades aldrig men utifrån deras resonemang kan jag dra slutsatsen att sammanhanget har betydelse.

En annan del som tyder på den komplexitet som lärandet innebär, är att det krävs oftast flera moment för att respondenterna skulle förstå innebörden, samt för att kunskapen skulle stanna kvar. Det bästa sättet som respondenterna ansåg att de lärde sig på, var att det fanns i grunden en vilja, ett intresse för det som skulle läras in och att kunskapen byggdes på utifrån olika sätt att arbeta. Det kunde vara att läsa kring ett tema och göra ett studiebesök där upplevelsen var viktig, samt bearbeta detta genom att diskutera och reflektera både kring den fakta och de upplevelser som studiebesöket hade gett. Det viktigaste var att det på något sätt påverkade dem och att de reflekterade över detta, ansåg respondenterna. Påverkan verkade bli större när upplevelsen och bearbetningen skedde tillsammans med andra genom diskussioner eller annat samarbete. Detta stämmer överens med hur Ellström (1996) definierar lärandet.

8.1 Kunskapssyn

Den människosyn och den kunskapssyn som skolan och därmed lärarna besitter har betydelse för hur undervisningen är utformad. Det som är intressant att titta på är om skolans människo- och kunskapssyn påverkar undervisningen och därmed också deltagarnas lärande. Skolan har en helhetssyn som förespråkar allas lika värde. Detta ska ge förutsättningar för både de anställda och studerande att växa och utvecklas genom en öppen dialog. De utgår från att människan är en aktiv individ som samspelar med sin omgivning. Detta stämmer överens med den holistiska syn som Hedin och Svensson (1997) beskriver. Dessa delar framgick på flera olika sätt i det som respondenterna beskrev. När det gällde att utvecklas och växa i en öppen dialog tog respondenterna upp att lärarna ofta förde en dialog med deltagarna genom att ställa reflekterande frågor som utvecklade deras lärande. Det förekom hela tiden diskussioner med lärare och klasskamrater på både lektioner och i mindre grupper som var givande för deras lärande. När det gäller att vara aktiva ansåg respondenterna i den yrkesinriktade gruppen sig ha en stor frihet och inflytande som gjorde att de kunde delta aktivt i planering av temat och därmed också undervisningen. I den allmänna klassen ansåg respondenterna att de blev mer aktiva genom de projektarbeten som genomfördes i varje tema. De fick själva eller tillsammans med andra finna den kunskap som fanns inom det tema som de valt. En annan del i den holistiska kunskapssynen var att den som lär skapar kunskap genom att integrera ny information med tidigare kunskaper och erfarenheter. Detta är vad Gustavsson (1996) säger att bildning är. Folkhögskolans tradition bygger på en folkbildande tanke så vad som är intressant är att se om respondenterna anser detta. De menade att lärandet var något som hela tiden förändrades, det byggdes på utifrån den kunskap som redan fanns. I den yrkesinriktade gruppintervjun framkom det att temat byggdes hela tiden på utifrån den kunskap som framkommit under föregående lektioner. Att kunskapen byggs på utifrån den erfarenheten som har skett under föregående lektioner, ansåg Dewey (1999) var en bra metod att använda sig av för att få deltagarna till att förstå kunskapen. Att arbeta utifrån detta sätt inspirerade deltagarna till att bli mer aktiva i skolan. Kunskapen blev mer intressant av att den

hela tiden byggdes på och det sporrade dem till att vara med på lektionerna och följa händelseförloppet. Genom att undervisningen gav tillfälle till bearbetning av den kunskap som lärdes ut samt att undervisningen var varierande, kunde de ta till sig kunskapen och förändrade därmed sitt sätt att se på saker. Lärarnas engagemang i deltagarnas intressen var också något som gav inspiration till att sätta sig in i kunskapen på ett mer grundläggande sätt.

8.2 Varför vi lär

Att lära sig att lära menar Boström (1998) är det nya sättet att tackla det informationsflöde som sker i samhället. Individerna behöver lära sig sortera bland den kunskap som finns och för att kunna urskilja vad som är viktigt behöver individen känna till sin egen inlärningsstil. Hur medvetna respondenterna var om sin egen inlärningsstil är svårt att säga, men genom att frågorna var utformade utifrån vad som var av betydelse för dem själva, så tolkar jag det som att de ändå vet vilka faktorer eller arbetssätt som är tilltalande för just dem själva. En respondent var medveten om betydelsen av sitt bildliga tänkande (visuellt), det var viktigt att bilder med färg och texter användes i undervisningen. Andra beskrev att de lärde sig av det praktiska situationerna (taktill) eller att diskussionerna (auditiva) var de mest givande och då tolkar jag det som att de också vill använda sig av detta i undervisningen för att lära på bästa sätt. Det var många som uttryckte att de ville ha en varierad undervisning, men oftast uppgav de en eller fler andra faktorer som var av betydelse. Detta tyder på att Boströms (1998) resonemang kring att vi lär oss på olika sätt och att det är bra att använda sig av en varierad undervisning för att tillfredsställa så många inlärningsstilar som möjligt för att uppnå ett bra lärande.

8.2.1 Upplevelsen

Respondenterna satte upplevelsen i centrum för att det var den som påverkade dem mest. När de hade upplevt något (som exemplet med synagogan) så var det mycket lättare att komma ihåg detta eftersom upplevelsen var så påtaglig. Det var mycket lättare att förstå den skrivna kunskapen som fanns på området, samt plocka fram och diskutera kring upplevelsen. De hade också en verklighetsbaserad upplevelse att knyta annan kunskap till. När dessa delar kopplas samman genom reflektion och diskussion, ansåg respondenterna att kunskapen blev mer begriplig, hanterbar och meningsfull. Detta ansågs viktigare än vilka metoder som användes. Detta kopplar jag till det Boström (1998) skriver om att det är viktigt att se till den enskilde individen och på vilket sätt som hon lär sig på. Det viktigaste är inte vilka metoder som används utan vilken som är individens inlärningsstil. Att variera undervisningen och använda sig av flera olika metoder är ett sätt som underlättar inläring, ansåg Boström. Detta har respondenterna påtalat.

Respondenterna anser att en varierad undervisning underlättar både för att de hinner inte tröttna på metoderna samt att de lär sig mycket bättre om de får använda sig av flera sinnen samt olika metoder i undervisningen. De ville ha en varierad undervisning där både det praktiska och det teoretiska blandades och förenades för att bli mer begripligt och meningsfullt. Att använda sig av flera olika sätt, styrker Egidius (1999) när han skriver om att det är lättare att plocka fram kunskapen om den har fler anknytningspunkter i individens minne samt att den knyts till ett sammanhang. Respondenternas svar tyder på att de har en varierad undervisning som

de själva har stor delaktighet i och detta talar för att det är lättare för varje individ att finna sin egen inlärningsstil och till viss del arbeta utifrån det sätt som passar henne.

8.2.2 Öppen inställning

I undersökningen har det visat sig att inställningen har betydelse för hur saker lärs in. Respondenterna anser att det är viktigt att ha en öppen och positiv inställning till det mesta i livet för att kunna lära sig på bästa sätt. Marton och Booth (2000) menar att det är en tillgång för lärandet om man har en öppen inställning. Dewey (1999) anser att det är en central attityd för att kunna hantera lärostoffet så effektivt som möjligt. Vad innebär det att vara öppen och positiv i sin inställning? Respondenterna tog upp att det var lättare att se möjligheterna om inställningen var positiv och öppen. Att se möjligheterna istället för hindren gagnade lärandet men det var också viktigt att vara kritiskt ifrågasättande inför sig själv och andra. Enligt min tolkning kan kombinationen öppen positiv inställning och kritiskt ifrågasättande leda till att individen kommer långt i sitt tänkande. Eftersom öppenheten gör att möjligheterna går att upptäcka samt att ifrågasättandet leder till reflektion. Öppen inställning kan också innebära att individen ser att det går att lära sig av alla situationer, både de roliga och tråkiga. Det var en del respondenter som beskrev att de hade erfarenhet av händelser och förändringar som hade uppmärksammat dem på att det går att lära sig av allt. Därför ansåg de att det var viktigt att ha en öppenhet och vågat titta på det som sker även om det är väldigt jobbigt för det var oftast de jobbiga situationerna som de hade lärt sig mest av.

8.2.3 Viljan att lära

Viljan att lära är en grundläggande faktor för lärandet. Om viljan fanns så skapades det oftast ett intresse eller en motivation för ämnet eller för att lära, menade respondenterna. Finns redan intresset för just det ämnet så sporrar detta till att lära mer. Detta härrör jag till det Larsson (SOU 1997:158) skriver om att kunskap inspirerar ofta till mer lärande och detta behöver inte enbart vara inom just ett ämne. Respondenterna diskuterade om att det temainriktade sättet att lära hade gjort att kunskapen hade blivit mer intressant och att det skapade ett engagemang. Att ha en vilja, ett intresse, en motivation, engagemang och att våga förändra var de faktorer som både respondenterna och litteraturen tog upp som viktiga förutsättningar till ett bra lärande. Det viktigaste när det gäller motivation och intresse som framkom i gruppintervjuerna var att det kunde både skapas av dem själva eller av andra människor. Läraren hade en stor roll när det gällde att skapa motivation och intresse och detta bekräftas av andra studier som Hodgson (1986) har genomfört.

8.2.4 Reflektion

Reflektionen var av stor betydelse för respondenterna, den leder dem vidare till att förstå kunskapen bättre och de blir medvetna om sina egna och andras förhållningssätt. Boström (1998) bekräftar detta när hon skriver att när man får möjlighet att reflektera över sina egna tankar och åsikter utvecklas en distans till sig själv som leder till att vi medvetet kan förändra de värderingar och de mönster som vi bär med oss. Att bli medveten om sig själv och sitt lärande är ett steg åt att förändra den livsvärld som vi lever i och det tycker jag att de kommentarer som jag

fick efter en av gruppdiskussionerna visar. Respondenterna sa att det hade varit väldigt givande att diskutera kring sitt egna lärande och att det hade gett nya infallsvinklar kring dem själva och på hur de lär. Att få tid till reflektion ansåg respondenterna vara viktigt, eftersom de då förstod sig själva och situationerna mycket bättre. De hade lärt sig mycket genom diskussioner och att lärarna hade "tvingat" dem till att reflektera och utveckla sina egna åsikter och tankar. Genom att reflektera och analysera samt använda sig av olika aktiviteter blir verkligheten mer och mer begriplig, menar Hård af Segerstad m.fl. (1996). Boström (1998) menar att detta är ett av de bästa sätten att förvärva nya insikter. Detta visar på att det är nyttigt för förståelsen och lärandet att reflektera över både sig själv och annat.

8.2.5 Kunskapen som meningsfull

Att kunna se meningen och nyttan med kunskapen var väsentligt för respondenterna. Det var viktigt att de kunde se vad kunskapen kunde leda till och att de skulle kunna ha användning av den i framtiden. Att kunna se nyttan med kunskapen, styrks av Dryden och Vos (1994) studie. Detta var viktigt både för att de skulle känna sig motiverade till att lära och för att kunna se en mening i det som de lärde sig. När de fick sätta in kunskapen i sitt rätta sammanhang, blev den meningsfull och därmed lärde de sig bättre. Att skapa mening är en central del i lärprocessen menar Hård af Segerstad m.fl. (1996). Men att skapa sammanhang innebär inte bara att skapa mening utan respondenterna ansåg att de förstod kunskapen bättre, framför allt när den blev verklighetsbaserad, som skedde genom att de förena det teoretiska och det praktiska. Hård af Segerstad m.fl. (1996) menar att inläring handlar en hel del om att göra kunskapen begriplig, meningsfull och hanterbar. Blir kunskapen förståelig är det lättare att finna inspiration och motivation till att lära mer, kan kunskapen också sättas in i ett sammanhang som personen förstår blir den både begriplig, meningsfull och hanterbar.

8.3 Samspelet med andra

Samspelet med andra är av stor betydelse på många sätt. Påverkansfaktorn från andra var något som respondenterna påtalade. Det var flera personer som både påverkade och hade påverkat respondenternas lärande. Några respondenter tog upp att föräldrarna hade påverkat deras lärande och att de fortfarande tog lärdom av deras visdom. Den positiva erfarenheten som de hade från föräldrarna kan härröras från den primära socialisationen där det finns en stark emotionell och existentiell ömsesidighet (Säljö 2000). De personer som tog upp att de tog lärdom av sina föräldrar var enbart yngre personer och det kan bero på att de nyligen eller till och med kanske fortfarande bor hemma (detta framkom inte i svaren). Vi präglas och påverkas alltid av de människor och de situationer som vi befinner oss i och det medför att vi har utvecklat betydande mönster som gör att vi uppfattar och förstår det som vi lär på vårt speciellt sätt. Detta bekräftar Marton och Booth (2000) när de skriver att skillnaden ligger i vår förståelse av omgivningen och att den har präglats av människor och situationer i vårt liv. Detta leder mig till att tänka på alla de som inte nämnt något om sin uppväxt eller vad som har påverkat dem i övriga livet. Hur har deras föräldrar påverkat dem? Hur har de uppfattat föräldrarnas sätt att försöka lära dem saker? Detta är frågor som inte undersökningen kan ge några svar på men på något sätt har troligtvis föräldrarna och familjen haft betydelsen för hur de ser på sitt egna lärande idag, men också varför de lär sig det de gör. Dessa mönster är inte

alltid medvetna, menar Hård af Segerstad m.fl. (1996) och det kan delvis vara en förklaring till varför många inte tar upp föräldrarnas påverkan.

Det fanns en viss medvetenhet av vad skolan hade bidragit med hos respondenterna. Det var både positiv och negativ respons som respondenterna hade med sig från skoltiden. Inställningen om dem själva som de hade fått med sig från skolan påverkade deras sätt att se på inläring och vad de själva var kapabla att utföra. De som hade misslyckats i grundskolan kände att det ibland var svårt att hålla motivationen uppe och detta kopplar jag till vad Hård af Segerstad m.fl. (1996) skriver om att de som har fått negativ respons från skolan ofta leder till att de känner en hjälplöshet i nya situationen och gärna ger upp. Respondenterna som kände så var medvetna om detta och försökte på olika sätt förändra detta, bland annat genom att motivera sig själva till att fortsätta, men det framgick att det inte alltid var lätt att finna denna motivation. Det temainriktade sättet samt lärarna var ändå det som gjorde att denna utbildning var mer givande än grundskolan. De som hade upplevt att de hade lyckats i skolan tyckte att det var roligt och givande att lära sig mer, precis som Hård af Segerstad m.fl. (1996) skrev. Vad jag kan tolka ut av litteraturen och vad respondenterna säger är den yttre påverkan av stor betydelse. Att uppmuntra och stärka eleverna i skolan är av största vikt. Att utgå från varje individ och ta tillvara de resurser och erfarenheter som individen besitter kan vara en bra grund att utgå från.

8.3.1 Att lära av andra

Respondenterna ansåg att de kunde lära sig mycket genom att vara lyhörda inför andras åsikter och kunskaper. Genom att andra berättade om sina erfarenheter kunde respondenterna ta egen lärdom av detta. Säljö (2000) menar att vi lär genom att delta i praktiska och kommunikativa samspel med varandra. Respondenterna menade också att självförtroendet stärktes när de vågade att agera med och inför andra och detta styrker Löfgren (1995) när han skriver att i goda sociala relationer kan människor utveckla sitt självförtroende. Respondenterna ansåg att diskussionen var ett bra sätt att arbeta utifrån som ofta skapade bra relationer som ledde till ett positivt och öppet klimat. Diskussionen gav möjlighet till att reflektera över sig själv och andra samt att kunna bearbeta den kunskap eller de upplevelser som de varit med om. Respondenterna ansåg att de lärde sig mycket genom att de hade möjlighet att diskutera i den omfattningen som de gjorde. Detta bekräftar Säljö (2000) när han skriver att genom kommunikationen kan vi jämföra och lära av varandras erfarenheter och när vi diskuterar handlingar får vi nya tankar och idéer som ger förutsättningar för nya aktiviteter. Genom diskussionen förenas tanke, språk och handling som gör att vi kan vidga våra kunskaper och perspektiv till att bli handling. Detta kan vara en förklaring till varför de ansåg att diskussionen var givande.

8.3.2 Lärarens roll

Läraren hade en stor och betydande roll för respondenterna. Båda klasserna ansåg att deras lärare hade ett bra förhållningssätt genom att de var engagerade i både ämnet och deltagarna. De menade att de gjorde undervisningen intressant och att de var lyhörda för vad deltagarna hade för åsikter. De skapade ett personligt, positivt och tillåtande klimat där deltagarna hade förtroende för lärarna. Det som respondenterna tyckte var viktiga egenskaper hos lärarna stämmer med de undersökningar som skett med andra studenter (Hodgson 1986). Respondenterna lade stor vikt vid lärarrollen,

både när det gällde de egenskaper som de skulle besitta men också på det sätt som de framförde undervisningen. Det skulle vara en varierad intressant undervisning som inspirerade till att lära mer och där de lyckades möta deltagarna i dialog. En bra lärare ska besitta många egenskaper men lyckas lärarna uppfylla alla dessa krav? Enligt respondenterna så lyckades lärarna oftast med att inspirera till nytt lärande, men det handlar inte enbart om lärarnas insats utan också deltagarnas. Deltagarna medgav att ibland fanns inte motivationen och intresset samt att det kunde vara svårt att väcka till liv både av dem själva eller av andra.

8.4 Deltagarinflytande

På skolan arbetar de utifrån ett deltagarinflytande som såg olika ut i de två klasserna. Den allmänna klassen hade ett visst inflytande genom att de framförde åsikter och diskuterade detta med lärarna. Den yrkesinriktade klassen planerade både teman, schemat och studiebesök/resor tillsammans med lärarna. Båda grupperna ansåg att det var positivt att ha ett inflytande över undervisningen. Det är viktigt att eleverna får ta ansvar för det egna lärandet genom planering, menar Hård af Segerstad m.fl. (1996). I den yrkesinriktade gruppen tyckte de att detta var väldigt givande men inte alltid lätt att ha så mycket ansvar. Läraren var av stor betydelse som stöttande och handledande person, men klasskamraterna hjälpte också till genom att utvärdera det som hade gjorts så att de kunde lära för framtiden. De lärde sig otroligt mycket på detta och de ansåg att det också stärkte deras självförtroende. Det gav bra förutsättningar och träning inför arbetslivet.

Deltagaransvaret diskuterades under gruppintervjuerna och respondenterna ansåg att varje person skulle ta sitt ansvar vad det gäller att delta i klassen. Det var viktigt att alla var aktiva och deltog i de diskussioner och grupparbeten som utfördes. Detta tar Sahlberg och Leppilampi (1998) upp som en viktig del i samarbetsinläringen. Om entusiasmen ska hållas uppe i gruppen behöver deltagarna ta sitt ansvar och vara pålästa så att de kan vara med och diskutera på ett givande sätt. Respondenterna ansåg att det var inte bara viktigt för den enskilde individen att alla var pålästa utan det handlade om att hela gruppen blev lidande om det inte förhöll sig på det viset. De båda grupperna var väldigt positiva till egenansvar och inflytande. Hård af Segerstad m.fl. (1996) anser att det är viktigt att eleven får planera och utvärdera sitt egna lärande samt själva se de nästkommande stegen. Är detta enbart positivt? Ramsden (1996) menar att alla studenter vill inte ha det ansvarstagandet utan vill ha mer lärarplanerad struktur i undervisningen. Det måste hela tiden vara en avvägelse i hur mycket inflytande och ansvar som ska ges ut och måste anpassas till den enskilde gruppen. Enligt respondenterna har lärarna på folkhögskolan lyckats bra med denna avvägelse eftersom många av deltagarna känner att det är positivt. Alla respondenter har inte uttalat sig om detta och därför är det svårt att göra generella antaganden.

8.5 Den yttre miljöns påverkan

Det var få respondenter som tog upp den yttre miljön som betydande faktor men när jag i gruppintervjuerna frågade om detta, ansåg några av respondenterna att den hade betydelse. Att miljön var trivsamt mysigt och lugnt inverkar till att respondenterna blev lugnare och därmed hade de lättare för att lära in. Detta visar på att det är viktigt att skapa en trivsamt miljö för att ett bra lärande ska kunna ske. En tanke som blev påtaglig var varför det var så få som tagit upp den fysiska miljön i enkäten. Varför är

det så få som funderar kring vad den fysiska miljön har för betydelse? Finns det en omedvetenhet om den fysiska miljöns inverkan? Som jag tolkar respondenternas uttalanden så har inte en del tänkt på att miljön påverkar oss för att den är så självklar, medan en del har uppmärksammat detta. Den fysiska miljöns påverkan verkar inte var det första de tänkte på när de läste frågan om vad det var i omgivningen som gjorde att de lärde sig saker. Detta kan vara en förklaring till att det var så få som tog upp den fysiska miljön.

8.6 Temainriktat arbetssätt

Att utgå från ett tema har varit givande för de flesta av respondenterna, genom att allting knyts till temat skapas det sammanhang som ger en helhetligare bild av tillvaron. De läser väsentlig fakta kring temat och förenar det i någon slags praktisk kunskap som sedan utvärderas och detta upprepas och fördjupas allteftersom temat går vidare. Genom att de själva fick vara med och påverka samt att det användes många olika arbetssätt, var det lättare att hitta sitt eget sätt att lära. När allting sattes samman i ett tema var det lättare att förstå och ta till sig kunskapen. Detta medförde att ett intresse och en motivation till att lära mer skapades. Detta sätt att undervisa påminde en hel del om det integrerade arbetssättet som Nolan (i Dryden & Vos 1994) hade bedrivit och undersökt. Hans undersökningar visade på att det skapades mer intresse och lust till att lära samt att studenterna hade fått bättre förståelse för sammanhang.

Många av respondenterna ansåg att de hade förändrats och lärt sig mycket mer och framför allt fått en annan inriktning i sitt lärande. De ansåg att det hade varit svårt i början att arbeta på detta sätt för det skiljde en hel del från det ämnesinriktade sättet som de hade lärt sig i grundskolan. Eftersom de var vana att bli bekräftade genom individuell prestation, kändes det inte som att de fick den bekräftelsen genom samarbete och diskussioner som det temainriktade sättet arbetade med. Efter en tid tyckte de att detta sätt att arbeta gjorde att de lärde sig mer, de fick en annan kunskap där de började förstå saker på ett djupare plan. Genom att de fick möjlighet att reflektera och bearbeta kunskapen på olika plan så förstod de bättre sammanhanget och därmed kände de att de lärde sig mer och detta kom att bli en ny slags bekräftelse. Detta gav inspiration till att lära mer på samma gång som det stärkte deras självförtroende. Detta härrör jag till att deras inriktning förändrades från en ytinriktning till en djupinriktning så som Martons m.fl. (1986, 2000) studier har visat. Detta kunde ske genom att respondenterna fick möjlighet att lära sig nya sätt att ta till sig kunskapen och bearbeta den på.

En annan aspekt är om kunskapen inte knyts till sitt sammanhang utan ska läras in som enskild kunskap. Marton m.fl. (1986, 2000) tar upp ytinriktning där studenterna enbart hade fokuserat på att samla in fakta för senare tillfällen. De hade inte relaterat den till någonting och då är min fråga: Kommer de verkligen att komma ihåg kunskapen till ett annat tillfälle? Detta framkom inte i de svar som undersökningen gav men flera av respondenterna menade att när de hade gått i grundskolan och enbart läst ämnen som de inte förstod vad de hade för nytta av så gav det inte upphov till mer läsning. Marton m.fl. (1996, 2000) menar att de som hade en djupinriktning, där de reflekterade över texten samt satte det till den egna kunskapen kom ihåg vad som stod i texten. Respondenterna ansåg också att de hade förändras genom lärandet. Eftersom både teorin och respondenterna betonar att det är viktigt att informationen

relateras till något, samt att möjligheten att reflektera över sig själva och upplevelsen finns, kan jag dra slutsatsen att det är lättare att få informationen till att stanna kvar hos individen om den sätts i ett sammanhang där möjlighet för bearbetning kan ske.

8.7 Projektarbete

Projektarbeten användes i båda klasserna men framför allt i den allmänna klassen. Respondenterna ansåg att formen skapade en frihet för dem själva att arbeta mer självständigt samt att arbeta kring ett tema eller ett problem gjorde att informationen blev mer verklighetsbaserad. Att arbeta i projektför form gjorde att de förstod sammanhangen mer och därmed blev informationen mer intressant. Det resultat och uppgiftsbaserade lärande som Egidius (1999) beskriver påminner om den projektarbetsform som beskrivs av respondenterna och det styrker de uppgifter om att ett projektarbete kan vara en bra arbetsform för många.

8.8 Avslutande kommentar

Jag anser att undersökningen har uppfyllt sitt syfte genom att den har gett mig vissa infallsvinklar kring vad det är som gör att ett lärande sker och som har medfört att jag kan dra vissa slutsatser. Det som har framkommit som väsentligt är att kunskapen sätts i ett sammanhang och att ett varierat arbetssätt används. De arbetssätt som används bör påverka individen på något sätt för att kunskapen ska bli beständig. Det krävs också att tid och möjlighet skapas för reflektion och bearbetning kring det upplevda samt att detta sker tillsammans med andra. Detta skapar motivation och intresse samt väcker lusten till att lära mer. Det som respondenterna har uttryckt har kunnat styrkas av andra undersökningar samt den litteratur som finns på område. Det som inte går att säga är att detta sätt att arbeta passar alla individer, men som jag kan se det så kan det nog passa många.

Att arbeta på ett temainriktat sätt har många fördelar som många gånger överväger nackdelarna, ansåg respondenter. En del som kom fram i undersökningen var att det krävdes hög närvaro för att kunna hänga med på ett bra sätt, så de individer som av någon anledning inte kan ha hög närvaro kanske inte klarar ett sådant sätt att lära. Det som ändå övervägde var att det temainriktade sättet att arbeta skapade intresse och inspiration till mer lärande.

En tanke som har funnits med i hela uppsatsen men som jag inte har lyft fram är bildningstanken som ligger till grund för att kunskapen ska bli individuell och stanna kvar hos individen. Jag tycker att det som har kommit fram i undersökningen tyder på att detta sätt att arbeta skapar bildning hos individen.

Min förhoppning med studien är att kunna bidra till diskussioner hos lärare och deltagare samt hos andra berörda personer, om vad som krävs för att ett lärande ska ske. Det har varit en omfattande studie där det har funnits många infallsvinklar och trådar att dra i. Det finns många delar i studien som hade gått att fördjupa sig i mer men då hade studien blivit för omfattande. Några delar som kunde vara intressanta för vidare forskning skulle kunna vara att undersöka hur kulturen och det demokratiska förhållningssättet påverkar lärandet samt hur den fysiska miljön påverkar individens lärande.

REFERENSLISTA

- Ahlgren, R-M. (1992) Jag en social varelse. I Björklid, P. & Fischbein, S. *Individens samspel med miljön. Ett interaktivt perspektiv på pedagogik*. Stockholm: HLS förlag.
- Alerby, E., Kansanen, P., & Kroksmark, T. (2000). *Lära om lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: studentlitteratur.
- Berndtsson, R. (2000). *Om folkhögskolans dynamik – Möten mellan olika bildningsprojekt*. Linköpings universitet: Filosofiska fakulteten.
- Boström, L. (1998). *Från undervisning till lärande*. Jönköping: Brain Books AB.
- Bryman, A. (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Dewey, J. (1999). *Demokrati och utbildning*. (första upplagan 1985). Göteborg: Daidalos.
- Dryden, G. & Vos, J. (1994). *Inlärningsrevolutionen*. Jönköping: Brain Books.
- Egidius, H. (1986). *Positivism – fenomenologi – hermeneutik*. Lund: studentlitteratur.
- Egidius, H. (1999). *Problembaserat lärande – en introduktion för lärare och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Ejlertsson, G. (1996). *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik* Lund: Studentlitteratur.
- Ellström, P-E. (1996). *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*. Stockholm: Publica.
- Entwistle, N. (1986). Olika perspektiv på inläring. I Marton, F. Hounsell, D. Entwistle, N. *Hur vi lär*. Stockholm: Prisma.
- Folkbildningsrådet. (2000). *Fakta om folkbildning 2000*, Stockholm.
- Gustavsson, B. (1996). *Bildning i vår tid. Om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhälle.*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Gustavsson, B. (1992). *Folkbildningens idéhistoria*. Borgholm: ABF förbundet/bildningsförlaget; skriftserien.
- Hedin, A. & Svensson, L. (1997). *Nycklar till kunskap*. Lund: Studentlitteratur.

- Hodgson, V. (1986). Att lära av föreläsningar. I Marton, F. Hounsell, D. Entwistle, N. *Hur vi lär*. Stockholm: Prisma.
- Hård af Segerstad, H., Klasson, A., Tebelius, U. (1996). *Vuxenpedagogik – att iscensätta vuxnas lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Löfgren, H. (1995). Om lärarkompetens och lärares behov av forskning. I Rudvall, G. (red.) *Bildning Kunskap Demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Marton, F. & Säljö, R. (1986). Kognitiv inriktning vid inläring. I Marton, F. Hounsell, D. Entwistle, N. *Hur vi lär*. Stockholm: Prisma
- Marton, F., Dahlgren, L-O., Svensson, L., Säljö, R. (1996). *Inläring och omvärldsuppfattning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Marton, F. & Booth, S. (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidsson, B. (1991). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: studentlitteratur.
- Ramsden, P. (1986) Inläringens sammanhang. I Marton, F. Hounsell, D. Entwistle, N. *Hur vi lär*. Stockholm: Prisma
- Regeringens proposition 1997/98:115 *Folkbildning*. Stockholm: Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet.
- Sahlberg, P. & Leppilampi, A. (1998). *Samarbetsinläring*. Stockholm: Runa.
- Skolverket. (1999). *Det livslånga och livsvida lärandet*. Stockholm: Liber.
- SOU 1997:158. *Bildning, lärande och samhällsförändring*. Stockholm: Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet.
- Svedberg, L. (1997). *Gruppsykologi. Om grupper, organisationer och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Särtryck ur läroplanskommitténs betänkande skola för bildning (SOU 1992:94). (1999). *Bildning och kunskap*. Stockholm: Liber Distribution.
- Trost, J. (1993). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Enkätfrågor

BILAGA 1

Namn.....

Man Kvinna Ålder.....

Är Du inneboende på folkhögskolan? Ja..... Nej.....

Arbete och utbildningsbakgrund.....

.....

1. Beskriv en eller flera händelser som på något sätt har påverkat dig och vad lärde du dig i den situationen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Vilka egenskaper och inställningar hos dig själv har betydelse för att du ska lära dig saker?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Vad är det i din omgivning som gör att Du lär dig saker?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Vilka arbetssätt/metoder i undervisningen gör att det Du lär dig fastnar och stannar kvar hos dig?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Är Du intresserad av att delta i en gruppintervju om lärandet?

Ja Nej (glöm ej att skriva namn på framsidan om Du är intresserad av gruppintervju)

➤ Den inre miljön

- Egenskaper
- Inställningar
- sinnesstämningar

➤ Den yttre miljön

- Relationer mellan människor
 - klasskamrater
 - lärare
 - förebilder
 - föräldrar
 - familjen
- Miljön i klassrummet/skolan
- Den yttre miljön

➤ Arbetsätt och metoder i undervisningen

- Temainriktade undervisningen
- Varierade arbetsätt

Högskolan i Trollhättan / Uddevalla

Institutionen för arbete, ekonomi och hälsa

Box 1836

462 28 Vänersborg

Tel 0521 - 26 40 01 Fax 0521 – 26 40 99

www.htu.se